ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Ірина Цепова
Лариса Тимченко
Маріанна Коченгіна

НАВЧАННЯ
БЕЗ МЕЖ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 КЛАС

ЧАСТИНА 2

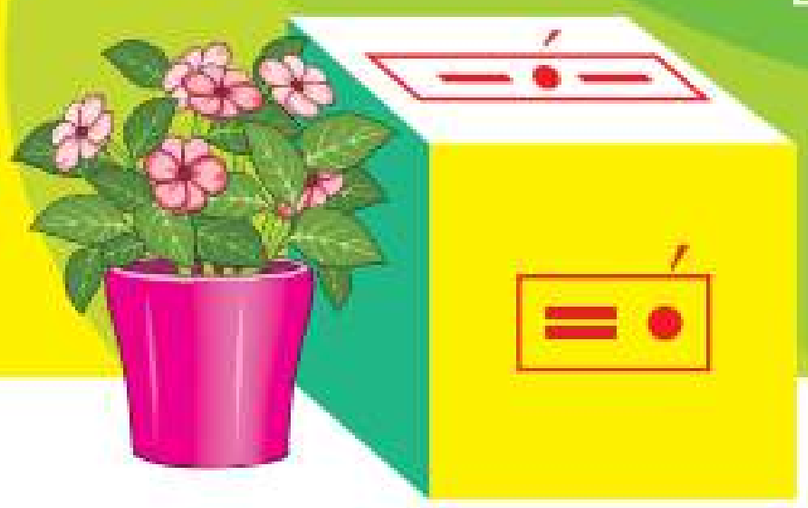

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Державний Прапор України

Державний Герб України

Державний Гімн України

Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запанує́м і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Ірина Цепова, Лариса Тимченко, Маріанна Коченгіна

«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»

підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина 2

Видавництво «Ранок»

2025

Створено відповідно до Типової
освітньої програми, розробленої
під керівництвом О. Я. Савченко

Ірина Цепова
Лариса Тимченко
Маріанна Коченгіна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 2 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

rnk.com.ua/109896
Інтерактивний електронний
додаток до підручника

Київ • Харків
Видавництво «Ранок»
2025

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
Ц40

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2025 № 345)

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

Цепова І. В.

Ц40 Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. / І. В. Цепова, Л. І. Тимченко, М. В. Коченгіна. — Х. : Вид-во «Ранок», 2025.

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

Інтерактивний електронний додаток до підручника доступний за QR-кодом або посиланням **rnk.com.ua/109896**

© Цепова І. В., Тимченко Л. І., Коченгіна М. В., 2025
© Кридченко Н. В., ілюстрації, 2025
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2025

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Зміст

Розділ 4. Досліджуємо слово

Зима. Зимові свята 5
Визначаємо лексичне значення слів 5
Визначаємо тематичні групи слів 8
Правильно використовуємо слова в мовленні 11
Чудеса природи 12
Вчимося розрізняти однозначні і багатозначні слова 12
Використовуємо в мовленні слова у прямому і переносному значенні 14
Досліджуємо слова, близькі за значенням 18
Досліджуємо слова, протилежні за значенням 20
Що можуть означати слова? 22
Слова, що означають предмети 22
Які мультфільми ми любимо 24
Які слова, що означають предмети, пишуться з великої букви 24
Слова, що означають дії предметів 26
Ліс узимку 28
Слова, що означають ознаки предметів 28
Слова, що означають кількість предметів 31

Розділ 5. Досліджуємо речення

У житті всім потрібна дружба 34
Для чого потрібні речення? Розповідні речення 34
Питальні речення 36
Складаємо запитання і відповіді на них 38
Спонукальні речення 40
Як весна приходить 44
Окличні й неокличні речення 44
Складаємо і відновлюємо речення 47
Складаємо речення за малюнками 49

Розділ 6. Досліджуємо текст

Що називають текстом 51
Визначаємо тему тексту. Добираємо заголовок 53
Є таке мистецтво — театр 54
Працюємо з опорними (ключовими) словами 54
Про друзів наших менших 57
Знаходимо в тексті основну думку 57
Як будується текст 60
Відновлюємо тексти 63
Прекрасне навколо нас 65
Дізнаємося, якими бувають тексти 65
Відвідуємо музеї 70
Навчаємося переказувати текст за опорними словами і поданим планом 70
Навчаємося удосконалювати тексти 74
Навчаємося будувати тексти 76
Мандруємо казками 78
Навчаємося писати привітання 78
Читаємо фентезі, фантазуємо 81
Навчаємося писати записки і СМС-повідомлення 81
Навчаємося складати загадки 86

Розділ 7. Що ми дізналися і чого навчилися у 2 класі 88

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Наші маленькі друзі!

Ви продовжуєте велику подорож до дивовижного світу української мови. Ми помандруємо далі, щоб крок за кроком розкривати її нові таємниці. Захопіть із собою старанність, уважність і кмітливість.

Бажаємо вам успіхів!

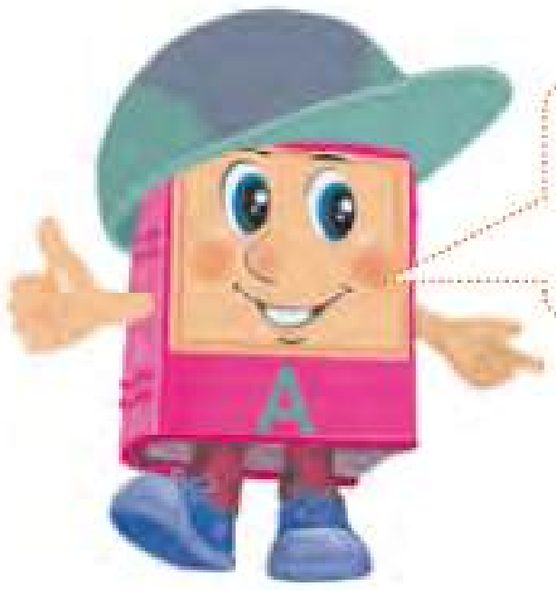

Вирушаймо в путь!

Умовні позначення

— послухай

— творче завдання

— прочитай

— навчальна інформація

— розкажи

— спиши

— робота в парі або в групі

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

РОЗДІЛ 4. Досліджуємо слово

Зима. Зимові свята

Визначаємо лексичне значення слів

1 Розглянь малюнок. Запиши, як давня людина назвала предмети, що її оточували.

Слова знадобилися людині, щоб назвати все, що її оточує, і саму себе.

Кожне слово має своє **лексичне значення** — те, що воно називає.

2 Визнач і запиши слова за їх лексичним значенням.

1. Перерва в заняттях у навчальних закладах. 2. Навчальне заняття в школі, яке присвячене одному предмету. 3. Неяскравий, погано освітлений, затуманений, невиразний, розпливчастий. 4. Повільно ходити без певної мети і напрямку.

Оленка і Петрик також виконували це завдання. Та з останнім словом у них виникли труднощі.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Оленка вважає, що це слово **броди́ти.**

Петрик запропонував інше слово — **ве́штатися.**

Учителька порадила дітям перевірити себе за словничком, що міститься наприкінці підручника.
Чи знаєш ти, що таке словник?

Словник — це книга, з якої можна дізнатися багато цікавого про слова. Люди, які люблять і вивчають свою мову, обов'язково користуються словниками.
Існують різні словники. Кожен із них по-своєму розповідає про слово. Наприклад, про лексичне значення слова можна довідатися з **тлумачного словника**. Слова в ньому розташовані за алфавітом. Значення кожного слова описано в **словниковій статті**.

- Чи є в тебе вдома словники? З'ясуй, які саме.
- Поцікався, як вони побудовані.

За допомогою тлумачного словника наприкінці підручника визнач лексичне значення слів **бродити** і **вештатися**. Отже, хто з дітей мав рацію — Оленка чи Петрик?

3 Уяви, що якийсь чарівник-жартівник познімав у місті деякі вивіски з магазинів й установ. Віднови їх і запиши.

МАГАЗИН, ДЕ ПРОДАЮТЬ ЦУКЕРКИ, ТОРТИ, ПЕЧИВО.

Установа, де зберігаються книжки для загального користування.

Установа, де продають ліки.

Навчальний заклад, який здійснює загальну освіту і виховання молодого покоління.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

4 Узимку в Україні відзначають багато свят. Прочитай вірш Романа Завадовича.

Гості йдуть

Діти, діти! Гості йдуть,
Втіху, радість нам несуть!

Перший гість — Різдво, як все,
Нам ялиночку несе,
Разом з нами до ладу
Заспіває коляду.

Другий гість — то Новий рік,
Заворожить довгий вік,
Щастям враз засіє нас,
Обіцяє добрий час.

Щедрий Вечір — третій гість,
Калача із нами з'їсть,
В річці воду посвятить,
Дітвору розвеселить.

Діти, гості на поріг!
В них гостинців повний міх!

- Які зимові свята згадує автор у своєму вірші?
- Які зимові свята відзначають у твоїй родині?
- Які національні страви готують?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Визначаємо тематичні групи слів

1 Прочитай групи слів.

1. Бігти, іти, летіти, пливти.
2. Радіти, сумувати, посміхатися, хмуритися.

- Визнач, що є спільного між двома групами слів.
- У чому розбіжність?
- Яка група слів називає рух, а яка — емоції людини?

Групи слів, що пов'язані спільним значенням, називають **тематичними групами**. Наприклад, слова *червоний, зелений, білий, жовтогарячий* поєднуються завдяки тому, що називають колір предметів, а слова *учитель, піаніст, слюсар, письменник* називають професії людей тощо.

2 Обери і випиши слова, які можна об'єднати в тематичну групу «меблі».

Кімната, шафа, стіл, комп'ютер, стілець, крісло, будинок, диван, ліжко, вітальня, картина.

Доповни список іншими словами, що належать до цієї групи.

3 Розглянь зображення. Добери і запиши назви для кожної групи.

— це ...

— це ...

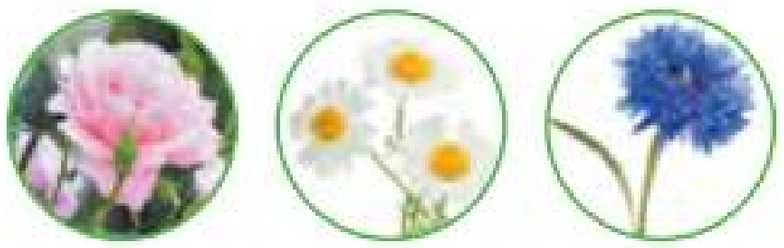
— це ...

— це ...

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

4 Прочитай текст.

Нахвалявся мороз усіх у лісі поморозити. Холодних вітрів, лютих хурделиць накликав. Завивали вітри, шаленіли хурделиці. Снігом усе замітали. Скрутно, голодно стало птахам і звірам. Навіть білочка й та засмутилася. Були в неї сякі-такі припаси, та вийшли. А до весни ще далеченько. «Добре їжакові,— думає білочка,— добре борсукові й ведмедеві: позасинали у своїх схованках під снігом і горя не знають. А тут, мабуть, доведеться по чужих лісах поживи шукати». Дострибала вона до узлісся. Аж чує: хтось шурх-шурх, рип-рип! Глянула, а то лісник на лижах пробирається. За плечима в нього тугий мішок, при боці — **верболіз** та осика, у пучечки пов'язані. Підійшов лісник до **крислатого** дуба. Розклав на снігу свої вінички. Це — для зайців. Потім відступив трохи і в простору дуплянку, що висіла на сучку, поклав жолудів, соняшникового насіння, житніх сухарів. Це вже для білочки. Тепер їй не доведеться свою домівку й рідний ліс полишати.

За Галиною Демченко

- Чому птахи і звірі бояться зими?
- Кому з тварин легше за інших зимувати в лісі? Чому?
- Хто допоміг тваринам пережити мороз і люті хурделиці?

1. Чи всі слова в тексті тобі зрозумілі? Визнач за тлумачним словничком, що означає слово **крислатий** (дуб).
2. Розкажи, як ти взимку допомагаєш птахам і звірам.
3. Прочитай текст ще раз. Випиши слова, що належать до таких тематичних груп: «тварини», «рослини» і «пожива».

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

5 Пограйте в гру «Не повторювати!».

Правила гри:

Учні/учениці по черзі називають слова, що належать до однієї тематичної групи. Повторювати їх не можна. Хто порушить правило або не зможе дібрати відповідне слово, вибуває із гри. Перемагає той, хто назве слово останнім.

Теми для гри:

«Погода», «Театр», «Школа», «Герої казок», «Міста».

Оберіть тему або запропонуйте свою і розпочинайте гру. Якщо гра сподобалась, запропонуй її своїм рідним.

6 Прочитай уривок із твору Ігоря Калинця «Снігобородьки».

...Отож, снігобородьки такі маленькі, що ти міг би вільно їх брати на долоню. Та вони й самі інколи дітям вилазять на руки — і починають чудернацькі танці. Діти регочуть, аж пищать. І знаєш, чому? Довгі пухнасті борідки дуже лоскочуть долоні.

Снігобородьки літати не вміють. Але вони легкі, як сніжинки, і найменший вітрець може їх підхопити і понести. Тому особливо снігобородькам подобаються заметілі, метелиці, завірюхи, хурделиці, віхоли, снігові, хуртовини, хуги, сніговиці; тоді вони налітаються, скільки душі хочеться. Їм аби носитися, вертітися, танцювати, підскакувати, катулятися, порошити снігом! Коли ти станеш на чистий сніг, від твоїх ніг залишаються сліди. Навіть від лапок маленького горобчика відтискаються відбитки. А от слідів снігобородьків ніколи не побачиш. А все через бороди! Вони,

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

наче вінички, метляються по снігу і замітають усі сліди. І сніг лежить гладенький і рівний, мовби щойно випав. То снігобородьки його позамітали.

- Склади і запиши два запитання за текстом. Намалюй, якими ти уявляєш снігобородьок.

Правильно використовуємо слова в мовленні

1 Спиши речення, вставляючи слова, що підходять за змістом.

1. Уранці дерева, кущі були вкриті ... . — У місті через сильну ... призупинено рух транспорту. (*Ожеледиця, ожеледь.*)
2. Самохідна машина з ковшем для розробки, переміщення ґрунтів, різних сипких матеріалів називається ... . — На ... в метро було дуже багато людей. (*Екскаватор, ескалатор.*)

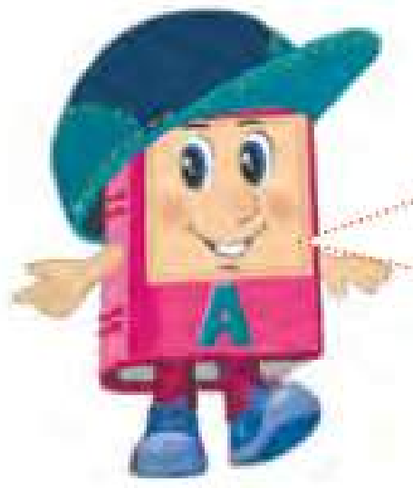

В українській мові є слова, схожі за своїм звучанням, але різні за лексичним значенням. Такі слова зазвичай плутають, уживаючи одне замість іншого.

1. **Вистава** (твір театрального мистецтва, спектакль); **виставка** (публічний показ спеціально підібраних предметів, наприклад, книг, і місце для нього).
2. **Дружний** (згуртований — дружний клас); **дружній** (доброзичливий, доброзичливий — дружній потиск руки).

2 Обери той варіант, з яким ти впораєшся. Склади два речення зі словами, схожими за звучанням. Запиши їх.

1. Сусідній — сусідський.
2. Освічений — освітлений.
3. Гривна — гривня.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Пограйте в гру «Редактор». Знайдіть речення, які треба відредагувати. Виправте і запишіть їх. Перевірте себе за тлумачним словником.

1. Громадяни України називають свої гроші гривнами.
2. Лікар призначив бабусі ефективні ліки.

Чудеса природи

Вчимося розрізняти однозначні і багатозначні слова

1 Прочитай уривки з віршів.

— Тепер мені **Землю** цікаво вивчати,
І виникли в мене питання свої.
Про нашу планету я все хочу знати,
Відкрийте, будь ласка, секрети її.

Надія Красоткіна

Відшуміли поза гаєм
Щедрим колосом поля.
Називається врожаєм те,
Що родить нам **земля**.

Тамара Коломієць

Визнач, що називає виділене слово в першому уривку. А в другому?

Багато слів в українській мові мають не одне, а декілька пов'язаних одне з одним значень. Якщо у слова два або більше значень, воно називається **багатозначним**. Слова, що мають тільки одне значення, називаються **однозначними**.

2 Розглянь малюнки.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Скільки значень має слово **гребінь**? Спробуй пояснити, як різні значення цього слова пов'язані між собою.

З кожним значенням слова **гребінь** усно склади речення.

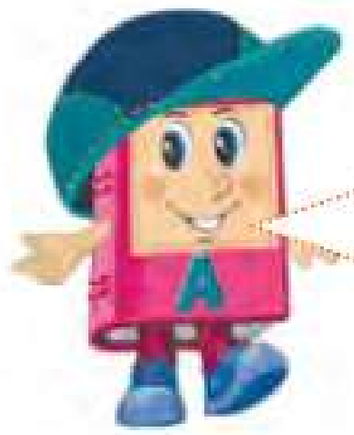

Значення багатозначних слів описуються в одній **словниковій статті**. Кожне нове значення нумерується. Тому легко порахувати, скільки значень має слово.

3 Прочитай текст. Зверни увагу на виділені слова, що мають декілька значень.

Чому Місяць змінює свою форму

Відомо, що Місяць — це супутник Землі і найближче до неї небесне тіло. Ви, мабуть, уже знаєте, що Місяць не завжди має однаковий вигляд. Залежно від взаємного розташування Землі, Місяця і Сонця наш супутник набуває різного вигляду або, як кажуть, перебуває в різних фазах.

Коли Місяць знаходиться між Сонцем та Землею, то його бік, повернутий до Землі, зовсім не освітлений. Через це побачити його на небі неможливо.

Потроху супутник пересувається, і ми починаємо дивитися на нього начебто збоку. Тепер він здається нам вузеньким серпиком. День від дня молодик зростає, стає окрайчиком і, нарешті, на небі сяє повний Місяць.

За Юрієм Храмовим та Олександром Гурштейном

Довідка. Молодик. 1. Народна назва однієї з фаз Місяця, коли його освітлена частина має вигляд вузького серпа. 2. Молода неодружена людина; парубок. 3. Помічник, учень на Запорізькій Січі в давні часи.

Знайди в тексті ще два слова, що мають декілька значень.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Використовуємо в мовленні слова у прямому і переносному значенні

1 Прочитай уривки з віршів. Визнач значення виділеного слова в цих рядках.

Після бурі Чорне **море**
Тихе, лагідне, прозоре...
Анатолій Качан

А комбайни, немов пароплави,
Серед **моря** пшениці пливуть.
Зінаїда Бебешко

1. Поясни, чому ниви пшениці називають **морем**.
2. За допомогою тлумачного словничка визнач інші значення слова **море**.
3. Наведи приклади сполучень слів, у яких слово **море** має значення «велика кількість чогось». Запиши їх.

Перше значення багатозначного слова завжди **пряме**. Це назва конкретного предмета, дії, ознаки. Наприклад, *пухнаста* кішка. Інші його значення — **переносні**. На́зви переносяться з одного предмета на інший: *пухнаста* ялинка. **Переносного значення** слово набуває в мовленні.

2 Розглянь малюнки.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

1. Визнач, у якому випадку слово **гора** вживається в переносному значенні.
2. Склади і запиши речення з прямим і переносним значенням слова **гора**.

3 Прочитай уривок із вірша. Визнач, у якому значенні, прямому чи переносному, вживається виділене слово.

Зірка не спить
у моєму вікні.
Зірці — не спиться.
Не спиться й мені.
Що я для неї?
А бачиш, зі мною
зірка сумує
теж за весною...

Анатолій Костецький

4 Склади речення, у яких слово **зірка** вжите в переносному значенні. Скористайся зображеннями-підказками.

5 Розглянь малюнки. Напиши, що зображено на кожному з них.

Підкресли слово, ужите в переносному значенні.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

6 Підготуйся до виразного читання вірша Анатолія Костецького: знайди місця пауз, визнач ключові слова. Прочитай вірш.

Веселий сніг

Цей сніг — як сміх,
такий веселий,
гілки деревам лоскотав,
будив веселощами села
і сипав сміхом на міста.
А снігурам,
сумним спочатку,
такого сніг наговорив,
що й їм
схотілось на санчатах
промчати
з білої гори!

- Які слова автор ужив у переносному значенні?
- Для чого йому це знадобилося? Поясни свою думку.

Випиши їх разом зі словами, з якими вони сполучаються. Підкресли слова, ужиті в переносному значенні.

Зразок: сніг <u>веселий</u>, сніг <u>лоскотав</u> гілки.

7 Розташуй сполучення слів з прямим і переносним значенням у два стовпчики.

Стиглі плоди — плоди праці, виє вітер — виє собака, солодкий мед — солодкий сон, шовкова хустка — шовкова трава.

Зі сполученням слів із переносним значенням склади і запиши речення.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

8 Розглянь зображення. Назви́ їх. Які значення має слово **ключ**?

Як ти вважаєш, це одне слово з різними значеннями чи різні слова?

Учні по-різному відповіли на це запитання.

Я вважаю, що це різні значення багатозначного слова.

А, на мою думку, це різні слова.

Хто ж із дітей має рацію?

Дай відповідь на запитання, скориставшись тлумачним словничком.

В українській мові є слова, які вимовляються і пишуться однаково, але називають зовсім різне: їхні значення не пов'язані між собою. Такі слова пізніше ти називатимеш **омонімами**.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Досліджуємо слова, близькі за значенням

1 Прочитай текст.

До класу заходить учитель. Він досвідчений педагог, викладає багато років. Того, хто навчає, можна назвати кількома словами. Це вчитель, викладач, педагог.

Як ви вважаєте, ці слова однакові за своїм значенням?

Виявляється, що не зовсім.

Учитель — від слова «вчити»: він навчає, викладає в школі.

Викладач — від слова «викладати», він викладає, передає свої знання іншим. Ці інші — студенти. Викладачами називають вчителів інститутів, університетів.

Педагог із грецької — «вихователь». Отже, це людина, яка навчає і виховує.

За Аллою Коваль

Випиши з тексту слова, що є близькими за своїм значенням.

В українській мові є слова, однакові або близькі за своїм лексичним значенням. Наприклад, *азбука — абетка — алфавіт, сміливий — відважний, бігти — мчати*. Пізніше ти називатимеш їх **синонімами**.

2 Добери і запиши пари близьких за значенням слів, скориставшись довідкою.

Скаржитися, добре, жара, воїн, мчатися, холод, заметіль.

Слова для довідки: хуртовина, нестися, відмінно, спека, боєць, мороз, нарікати.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Обери слово, що відповідає змісту речення. Запиши речення.

1. На арену вийшли клоуни, і глядачі гучно (*засміялися, зареготали, захихикали*).
2. Спортсмени (*йшли, крокували, шкандибали*) під звуки маршу.
3. Через усе небо (*розляглася, розкинулася, простяглася*) різнобарвна веселка.
4. Учні початкових класів (*прийшли, прибули, примчали*) на районні змагання.

4 Скориставшись довідкою, поєднай слова, близькі за значенням, з їхнім тлумаченням.

1. Повільно і важко або невміло переставляти ноги — ... . 2. Повільно йти — ... . 3. Іти повільно, стомлено, насилу пересуваючи ноги — ... . 4. Іти, пересуватися кроком — ... . 5. Ступаючи ногами, пересуватися, рухатися — ... . 6. Переміщатися в певному напрямку — ... .

Слова для довідки: іти, плестися, прямувати, дибати, крокувати, брести.

Порівняй результати своєї роботи з результатами сусіда/сусідки по парті. Якщо є розбіжності, з'ясуйте, у кого правильно.

5 Знайди відповідність між висловом і близьким йому за значенням словом. Запиши їх парами.

плутатися під ногами	замовкнути
брати ноги на плечі	забути
бити байдики	заважати
набрати води в рот	лінуватися
викинути з голови	тікати

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Досліджуємо слова, протилежні за значенням

1 Прочитай уривок із вірша Оксани Сенатович. Знайди пари слів із протилежним значенням. Випиши їх.

Веселий сніг

Падав сніг,
Падав сніг —
Для усіх, усіх, усіх,
І дорослих, і малих,
І веселих, і сумних.

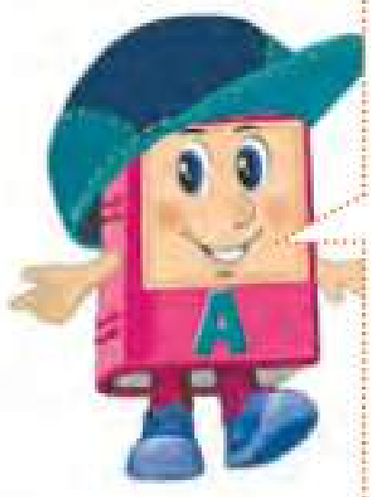

В українській мові є слова, що мають протилежні значення. Наприклад, *чорний — білий, радіти — сумувати, темрява — світло.* Пізніше ти називатимеш їх **антонімами.**

Якщо вірш тобі сподобався, вивчи його напам'ять. Розкажи в класі. Оціни своє читання.

2 Прочитай текст. Знайди в ньому слова з протилежним значенням. Випиши їх парами.

День і Ніч

Казка

Одного разу зустрілися День і Ніч. А День і каже:

— Ось тебе звуть Ніч та й Ніч. А мене сьогодні звали Середа, вчора — Вівторок, а позавчора — Понеділок. Завтра будуть звати Четвер, а післязавтра — П'ятниця, потім — Субота, Неділя.

Усміхнулася Ніч і відповіла:

— Не хвались, друже. Хіба не знаєш, що без мене і тебе не було б?

Замислився День і більше нічого не сказав.

За Михайлом Малишевським

Розіграйте розмову Дня і Ночі за особами.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Добери до поданих слів протилежні за значенням слова. Запиши їх.

Низький — ..., злий — ..., гарячий — ..., багато — ..., весна — ..., похмурий — ..., лаяти — ..., починати — ..., щедрий — ..., гучний — ... .

Зразок: низький — високий.

4 Обери з довідки відповідні слова. Запиши прислів'я. Підкресли протилежні за значенням слова.

1. Нових друзів наживай, а ... не забувай. 2. Чим нива чорніша, тим ... хлібець. 3. Праця людину годує, а ... марнує. 4. З поганої трави не буде ... сіна. 5. Ластівка день починає, а соловей ... .

Слова для довідки: лінь, біліший, доброго, кінчає, старих.

5 Оленка і Петрик вирішили показати, що вони дізналися про лексичне значення на прикладі слова **багатий**. Чи зможеш ти прочитати їхню «розповідь»? Спробуй це зробити разом із сусідом/сусідкою по парті.

багатий господар → **заможний** **грошовитий** — **бідний**

багатий будинок → **розкішний** **чудовий** — **убогий**

багатий урожай → **щедрий** **великий** — **мізерний**

Складіть свою «розповідь» про лексичне значення слова, використовуючи інший приклад.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Що можуть означати слова?

Слова, що означають предмети

1 Прочитай загадки. Запиши відгадки. Скористайся зображеннями-підказками.

1. Колючий клубочок прибіг у садочок. 2. Сірий, та не вовк, довговухий, та не заєць, з копитами, та не кінь. 3. Маленький хлопчик у сірій свитинці по дворах стрибає, крихти збирає. 4. Сидить у куточку і тче сорочку.

1. Запиши питання, яке можна поставити до всіх цих слів.
2. Наведи інші приклади слів, що відповідають на питання *хто?*.

2 Розподіли слова на три групи. У першу запиши слова, що називають рослини, у другу — слова, що називають речі та предмети, у третю — слова, що називають явища природи.

Квасоля, спідниця, олівець, стілець, дощ, буря, хурделиця, веселка, книжка, мальва, верба, любисток.

Запиши питання, на які відповідають слова кожної групи.

Наведи ще приклади слів, що відповідають на питання *що?*.

Слова, що відповідають на питання *хто?* або *що?*, **означають предмети**. Наприклад, *(хто?) вовк, слюсар, дитина, кіт; (що?) барвінок, пальто, смуток, сніг.*

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Прочитай виразно вірш Надії Кір'ян.

Зимові слова

Зимове слово — сніг,
Зимове слово — білий
З'єднались, і навкруг
Сніжинки полетіли.
Зимове слово — лід,
І ковзанка, і шуба,
Зимове слово — піч,
Пальто, мороз і груба.
І лижі, й ковзани,
І теплі рукавички.
Зимові є пташки —
Це снігурі й синички.
А в нашім класі є
Зимові дві Оксани,
Бо в їхніх іменах
Від нас сховались... сани.

Випиши з вірша «зимові» слова, що означають предмети, у дві групи: ті, що відповідають на питання *що?* — у першу, а ті, що відповідають на питання *хто?* — у другу групу.

4 Продовж речення: замість крапок запиши слова, що підходять за змістом.

Для друзів і подруг я (*хто?*) ... .
Для учителя/учительки я (*хто?*) ... .
Для однокласників/однокласниць я (*хто?*) ... .
Для касира/касирки у супермаркеті я (*хто?*) ... .
Для акторів/акторок театру я (*хто?*) ... .
Для водіїв/водійок транспорту я (*хто?*) ... .

Коли Оленка і Петрик порівняли свої роботи, виявилося, що є розбіжності. Поясни, які саме і чому вони виникли.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Які мультфільми ми любимо

Які слова, що означають предмети, пишуться з великої букви

1 Порівняй слова в першому і другому стовпчиках таблиці:

хлопчик	Олексій, Антон, Богдан, Іван, Роман
дівчинка	Олена, Дарина, Тетяна, Іванна, Ольга
письменник	Олесь Гончар, Олег Буцень, Володимир Верховень
тварина	Рябко, Маркіз, Зірка, Квітка, Бровко
місто	Харків, Суми, Донецьк, Львів, Київ
держава	Україна, Польща, Чехія, Китай, Індія

- Що називають слова в першому стовпчику? Що — у другому?
- А що вони всі означають?
- На які питання відповідають?

Слова, що означають предмети і відповідають на питання *хто?* або *що?*, можуть бути **загальною назвою** однорідних предметів: *держава, місто, тварина* тощо. А можуть називати предмет **власним** ім'ям: *Україна, Харків, Бровко* тощо. За цією ознакою вони поділяються на **власні** і **загальні назви**. Власні назви пишуться з **великої букви**.

Як ти вважаєш, чого більше в українській мові — власних чи загальних назв? Спробуй обговорити це запитання з однокласником/однокласницею.

2 Чи знаєш ти історію свого прізвища? Якщо ні, довідайся про це у дорослих або спробуй разом із батьками знайти інформацію в Інтернеті.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Розкажи в класі про походження свого прізвища. Послухай розповіді своїх однокласників/однокласниць.

3 Запиши відповіді на запитання за зразком.

1. Яке місто є столицею України?
2. Прут і Дністер — міста чи річки України?
3. Коли в Україні відзначають Різдво Христове?
4. Яка річка є найбільшою в Україні?

Зразок. Столицею Польщі є місто Варшава.

4 Наведи приклади власних назв. Розподіли їх на такі групи:

Прізвища, імена, по батькові
Клички тварин
Географічні назви
Казкові персонажі

Зразок. Клички тварин — корова Мурка, коза Зірка, кіт Пухнастик.

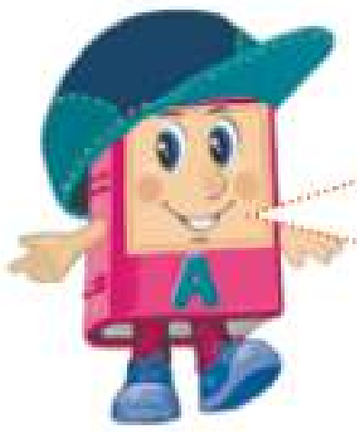

На́зви творів, фільмів, газет, журналів пишуться з **великої букви** і беруться в **лапки.** Наприклад, *журнал «Барвінок», мультфільм «Тачки».*

5 Прочитай назви мультфільмів. Запиши імена героїв/героїнь.

«Вінні Пух»

«Івасик-Телесик»

«Фіксики»

«Щенячий патруль»

Який із мультфільмів твій найулюбленіший? Розкажи чому.
Намалюй кадр із цього мультфільму.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Слова, що означають дії предметів

1 Розглянь зображення. Що роблять діти?

Що означають ці слова — предмети, ознаки предметів чи їхні дії?

2 До слів першого стовпчика, які відповідають на питання *хто?*, добери і запиши слова, що відповідають на питання *що робить?*.

хто?	що робить?
співак	співає
пілот	…
кухар	…
лікар	…

Слова *співає, літає* тощо **означають дії предметів**. Такі слова відповідають на питання *що робить?, що роблять?, що зробить?, що зроблять?* тощо.

- Що означають слова в першому стовпчику?
- Що допомогло тобі відповісти на це запитання?

3 Прочитай речення. Постав до кожного слова питання. Запиши речення разом із питаннями за зразком.

Сніг падає. Сніжинки кружляють. Дітвора радіє.

що? *що робить?*

Зразок. Хурделиця завиває.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

4 Прочитай виразно вірш Платона Воронька.

Казка про рукавичку

Вчора Галочка-сестричка
Казку прочитала,
Як у лісі рукавичка
Звірам домом стала.
Я залишив рукавичку
За городом, там, де ліс.
Та ні зайчик, ні лисичка
Й вовк у неї не заліз.
Я подумав — замала
В мене рукавичка.

Більші в мами зі стола
Взяв та й у сестрички.
В ліс відніс — у ці, мабуть,
Звірі влізуть, поживуть.
Хтозна, як в них розмістились
Звірі й як їм спалось...
А мені не пощастило —
Від усіх дісталось.

Випиши з вірша слова, що означають дії предметів.

5 Розглянь малюнок.

Розкажи, що відбувається у природі взимку.

Чи зможеш ти обійтися без слів, що означають дії предметів? Чому?

6 До слів, що означають дії предметів, добери і запиши протилежні за значенням слова.

говорити — ...
сміятися — ...
відпливати — ...
виходити — ...

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Ліс узимку

Слова, що означають ознаки предметів

1 Прочитай загадки. Запиши відгадки.

Прозорий, мов скло, а не вставиш у вікно.

Скатертина біла увесь світ накрила.

Зірка сніжно-біла на рукав мені злетіла,
поки ніс її сюди, стала краплею води.

- Які слова допомогли тобі відгадати загадки?
- Що вони означають?
- На які питання відповідають?

Слова можуть **означати ознаки предметів**. Такі слова відповідають на питання *який?, яка?, яке?, які?*. Наприклад, день *(який?) сонячний*, пісня *(яка?) весела*, сонечко *(яке?) ясне*, гори *(які?) скелясті* тощо.

2 Порівняй два тексти. Який із них є більш яскравим? Поясни чому.

1. На заході України височіють гори Карпати. Схили гір поросли дубами, березами, смереками, буками. Карпати вражають красою своїх краєвидів.

2. На крайньому заході України височіють мальовничі гори Карпати. Пологі схили гір поросли темно-зеленими дубами, білокорими березами, синіми смереками, могутніми буками. Карпати вражають неперевершеною красою своїх чарівних краєвидів.

Спиши другий текст. Підкресли слова, якими він доповнений.

Що означають ці слова? На які питання відповідають?

Зроби висновок про роль цих слів у тексті.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

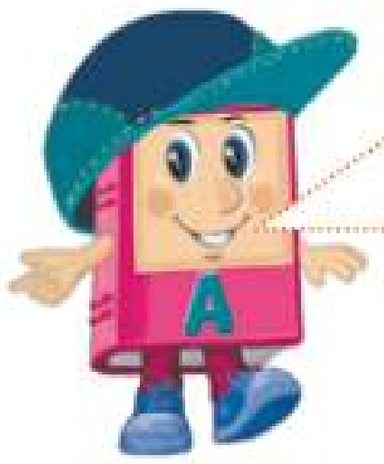

Слова, що **означають ознаки предмета**, роблять текст більш точним, різнобарвним і виразним.

3 Разом із сусідом/сусідкою по парті підготуйтеся до виразного читання тексту: позначте місця пауз, над ключовими словами поставте знак наголосу.

Кінь

Подивися, який гарний кінь! Яке в нього стрункe тіло, тонкі й довгі ноги. У коня чутливі вуха. На шиї у нього росте пишна грива. Вона захищає тварину від спеки, холоду та комах.

На ногах у коня є копита. Вони дуже тверді та захищають пальці від пошкоджень. Довгий хвіст — це і прикраса, і пристосування, щоб відганяти набридливих мух.

Коні бувають різного кольору і різних порід.

1. Чи є в тексті слова, значення яких тобі не знайоме?
2. Випиши з тексту слова, що означають ознаки предметів. Полічи, скільки слів записано в тебе, а скільки — у сусіда/сусідки по парті. Якщо є розбіжності, з'ясуйте, хто з вас має рацію.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

4 Упиши в сталі народні порівняння пропущені слова. Що вони означають? На які питання відповідають? Підкресли ці слова.

… як 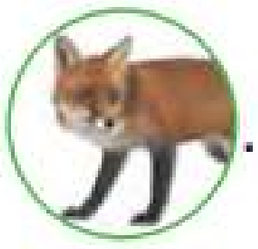.

… як .

… як .

… як .

Зразок: Злий, як вовк.

5 До слів, що означають ознаки предметів, добери:

Протилежні за значенням слова

веселий — …
м'який — …
важкий — …
скупий — …

Близькі за значенням слова

маленький — …
безмежний — …
чемний — …
лагідний — …

6 Розглянь малюнок. Опиши єдинорога за планом.

План

1. Це справжній чи казковий кінь?
2. Якого він кольору?
3. Який у нього тулуб?
4. Які в нього очі?
5. Яка грива?
6. Який хвіст?

1. Скориставшись наведеним текстом, запиши опис єдинорога.

Єдиноріг — це чарівний білий кінь із рогом на лобі. У нього красиве стрункe тіло, великі сині очі, пухнасті вії, блискуча грива, довгий хвіст.

На єдинорогах їздять чарівники та феї.

2. Підкресли слова, що означають ознаки предмета.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Слова, що означають кількість предметів

1 Розглянь малюнок. Визнач, до якої він казки.

- Скільки на малюнку зображено кізочок?
- А скільки козликів? Слова-відповіді запиши.
- Що називають ці слова?
- На яке питання відповідають?

Із самої давнини людям доводилося рахувати. Тому в нашій мові є спеціально призначені для рахунку слова. Вони **означають кількість предметів** і відповідають на питання *скільки?*. Наприклад, (*скільки?*) п'ять, десять, двісті.

2 Прочитай лічилку. Знайди в ній слова, що означають кількість предметів.

Біжить півень з причілку,
нагукує лічилку.
— Раз, два — курчата,
три, чотири — зайчата,
п'ять, шість — гусаки,
сім, вісім — їжаки,
дев'ять, десять — йде лисиця,
нам — ховаться,
їй — жмуриться.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Які лічилки ти знаєш? Коли їх використовуєш?

Запиши ту з них, що тобі найбільше до вподоби. Підкресли слова, що означають кількість предметів.

3 Прочитай текст. Випиши слова, що означають кількість предметів.

В Україні немає дерева, яке б за довговічністю переважило дуб. Його середній вік становить п'ятсот років. Деякі дуби живуть до двох тисяч років. Учені налічують шістсот видів дубів, та в наших парках і лісах ростуть лише сорок три з них.

Дуб — це символ слави, невмирущості, волелюбності нашого народу. Однією з найвідоміших пам'яток острова Хортиця є старий Запорізький дуб, який вражає своїми розмірами. Цей дуб має вік більше семисот років.

Порівняй із сусідом/сусідкою по парті виписані слова. Чи все у вас збігається? Якщо ні, з'ясуйте за допомогою питань, у кого правильно.

4 Прочитай і спиши українські прислів'я та приказки. Поясни, коли в народі так говорять.

1. Сім п'ятниць на тиждень. 2. За двома зайцями поженешся, жодного не спіймаєш. 3. Ліпше десять приятелів, ніж один ворог. 4. Улітку один тиждень рік годує.

1. Знайди і підкресли слова, що означають кількість предметів. На яке питання всі вони відповідають?
2. Знайди в художніх творах українські прислів'я, у яких є слова, що означають кількість предметів.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

- Як ти це будеш робити?
- Коли ще у своєму мовленні ти вживаєш слова, що означають кількість предметів?
- На яких уроках користуєшся ними найчастіше?

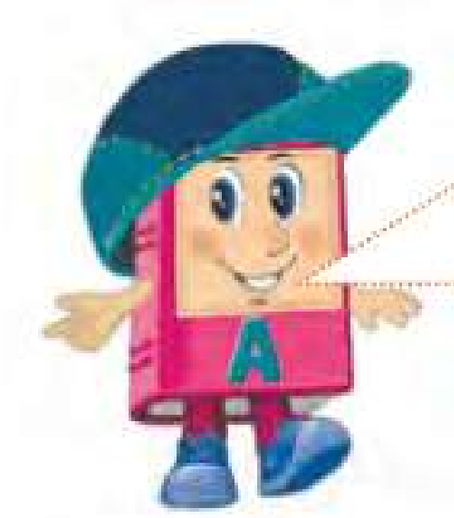

Зверни увагу на те, що в багатьох прислів'ях і приказках уживається слово **сім.** Річ у тому, що це число в багатьох народів світу вважається особливим, навіть чудодійним.

5 Спиши текст. Замість крапок встав відповідні слова.

Мені ... років. Я навчаюсь у ... класі. У нашому класі ... учнів: ... хлопчиків і ... дівчаток. У мене ... друзів.

Що означають слова, які довелося вставити?

6 Визнач час на кожному годиннику. Запиши, як правильно відповісти на запитання «Котра година?».

Порівняй, як позначено час у тебе, а як — у твоїх однокласників/однокласниць. Якими словами користуються люди, щоб повідомити той самий час?

Про час можна повідомити по-різному. Наприклад, 9:15 — дев'ята година п'ятнадцять хвилин або п'ятнадцять хвилин (чверть) на десяту; 9:45 — за п'ятнадцять хвилин десята; 4:30 — чотири години тридцять хвилин або пів на п'яту.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

РОЗДІЛ 5. Досліджуємо речення

У житті всім потрібна дружба

Для чого потрібні речення? Розповідні речення

1 Прочитай текст. Про що в ньому розповідається?

Хліб

Принесли хліб. На столі поклали. Пахучий, теплий ще. Із шкоринкою золотавою. Це від вогню позолота в нього.

Та не тільки від вогню. Золоте зерно на борошно мололи. А зерно в золотому колоссі на стеблах золочених гойдалося, срібною росою вмивалося. Золоте проміння сонячне в себе увібрало. Від сонця позолота в хліба.

Золоті роботящі руки зерно у ріллю посіяли. Урожай доглянули й зібрали. Роботящі руки зерно змололи, хліб спекли. Роботящі руки в дім його принесли, на вишивану скатертину поклали.

І лежить на столі хліб — теплий, пахучий, руками роботящими подарований. Лежить ясний, як сонечко.

Тамара Коломієць

- Зі скількох речень складається перший абзац?
- Про що повідомляється в першому реченні?
- Про що — у другому?
- Що розповідається в третьому і четвертому реченнях?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Речення можуть **повідомляти, розповідати** про когось чи щось. Такі речення називають **розповідними**. У кінці розповідних речень ставиться **крапка**. Вона вказує на те, що розповідь закінчено — потрібно понизити голос.

1. Зроби висновок, з яких речень складається текст про хліб.
2. Прочитай текст ще раз. У якому значенні — прямому чи переносному — вжито слово **золотий**? Поясни свою думку.
3. Які ще слова в тексті вжито в переносному значенні? Випиши їх разом зі словами, з якими вони сполучаються.

2 Чи подобається тобі навчатися в школі? А клас твій подобається? Розкажи про нього за допомогою розповідних речень. Голосом передавай інтонацію кінця речення.

3 Розглянь малюнок.

Розкажи за допомогою розповідних речень про те, що намалював художник.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Питальні речення

1 Послухай діалог.

Учитель розказує учням:

— Місяць дуже великий. На ньому могли б розміститися мільйони людей.

Малий Петрик зітхнув.

— Чого це ти зітхаєш? — здивувався вчитель.

— А що робитимуть ті бідні люди, коли місяць стане серпиком?

1. Підготуйтеся розіграти діалог за ролями: знайдіть слова автора, репліки учителя й учня. Розіграйте діалог.
2. Знайди речення, у яких міститься запитання. Який розділовий знак допоміг тобі в цьому?

Речення, у яких про когось чи про щось запитується, називають **питальними**.
У кінці таких речень ставиться **знак питання** і голос знижується.

Прочитай питальні речення так, щоб було зрозуміло, що ти запитуєш. Чи вдалося тобі зберегти питальну інтонацію?

2 Прочитай оповідання Василя Сухомлинського.

Мишків велосипед

Мишкові купили велосипед. А живе він поруч зі школою. Між садибою його батьків і шкільною садибою — сад, так що і їхати ніде. Мишко привів свого велосипеда, мов коня на вуздечці. Хлопці оточили Мишка. Обмацували колеса, педалі, руль. Велосипед усім подобався. Діти заздрили Мишкові.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

— Ну що ж, катайся, — сказав Федько й відійшов від велосипеда так, немовби йому й не хотілося покататись.

— Ти думаєш, мені справді дуже хочеться на ньому кататись? — байдужим тоном запитав Мишко. — Бери, пробуй.

Федько, не вірячи своїм вухам, узявся за руль, сів на велосипеда та й покотив по шкільному стадіону. Катався аж до дзвінка на урок.

На першій перерві катався Іван, на другій — Степан, на третій — Сергій, на четвертій — Оля.

Залишилися кататися й після уроків. Велосипед переходив із рук у руки. До четвертої години накаталися всі.

Мишко привів велосипеда о пів на п'яту, мов коня на вуздечці.

— Де ти до цього часу катався? — здивувалась мати.— Хіба ж так можна?

— А я й не катався...

— Як — не катався?

— Хлопці каталися... й дівчатка...

Мама полегшено зітхнула й сказала, немов сама до себе:

— Єдине, чого я боялась: що кататимешся ти.

- Про яку подію розповідає автор в оповіданні?
- Як ти вважаєш, чи зрадів Мишко подарунку?
- Чому хлопчик не катався на велосипеді?
- Як почувався герой протягом дня, коли йому купили велосипед? Чи хотілося йому на ньому покататися?
- Чи подбав він про друзів? А про себе?
- Чи маємо ми право відмовляти?
- Чи ввічливо було б сказати: «Я покатаюсь і дам вам»?
- Як би вчинив/вчинила ти на місці Мишка?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Складаємо запитання і відповіді на них

1 Прочитай запитання. Дай повні письмові відповіді на них.

1. У якої тварини довга шия?
2. Яку квітку називають царівною квітів?
3. Який птах свого гнізда на в'є?
4. Який птах має найміцніший дзьоб?

Якими за метою висловлювання є записані речення?

2 Прочитай текст.

Ельфи

На заході Чарівної країни в дрімучих лісах живе казковий народ — ельфи. Будинки ельфи будують на високих розлогих деревах, яким багато-багато років.

Ельфи прагнуть уникати людей, займаючись власними лісовими справами.

У ельфійських лісах течуть прозорі струмки. На галявинах цілий рік квітнуть незвичайні квіти. Там співають райські птахи, бродять олені із золотими рогами та срібними копитами.

З усіх ремесел ельфи обрали для себе прядіння і ткання. А за нитки для них слугує міцне павутиння, яке можна знайти тільки в чарівному лісі.

Усі, хто коли-небудь бачив ельфів, запевняють, що ті маленькі на зріст, а на їхніх головах красуються загострені вушка. У деяких ельфів навіть є крильця, і вони вміють літати.

За О. Драчовим

Сформулюй три запитання за змістом тексту сусіду/сусідці по парті. Запиши їх. Послухай відповіді.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Послухай текст.

Весняний вітер

Старий Клен усю зиму спав. Крізь сон чув завивання хуртовини й тривожний крик чорного ворона. Холодний вітер гойдав його віти, нагинав їх.

Та ось одного сонячного ранку відчув старий Клен, ніби до нього доторкнулося щось тепле й лагідне. Прокинувся. А то до нього прилинув теплий весняний Вітер.

— Годі спати,— зашепотів теплий весняний Вітер.— Прокидайся, Весна наближається.

— Де ж вона — Весна? — запитує Клен.

— Ластівки на крилах несуть,— каже теплий Вітер... — Я прилетів із далекого краю, від теплого моря.

Весна йде полями — заквітчалась квітами. А ластівки на крилах несуть барвисті стрічки.

Клен зітхнув, розправив плечі. Зазеленіли бруньки. Бо йде Весна-красуня.

Василь Сухомлинський

1. Прочитай текст мовчки. Знайди в ньому відповіді на запитання і запиши їх.
   - Про кого розповідається в цій казці?
   - Що робив Клен усю зиму?
   - Що він чув крізь сон?
   - Хто розбудив дерево?
   - Про що весняний Вітер розказав Клену?
   - Як автор описує Весну?
2. Знайди в тексті слова, ужиті в переносному значенні. Доведи, що не помиляєшся. Поясни, з якою метою їх використав автор.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Спонукальні речення

1 Прочитай. Яке речення допомагає зрозуміти, що автор вірша Вадим Скомаровський хоче привернути увагу до коня?

Лошатко

Поглянь, яке лошатко!
А звуть його гнідим.
На лобі світла цятка
І грива, наче дим,
То сива, то срібляста —
Не грива, а краса.

А ми гнідому часто
Приносимо вівса.

- Яку роботу виконують речення в цій розмові?
- Для чого потрібні такі речення?

Речення можуть спонукати, заохочувати до якоїсь дії або певного вчинку. Такі речення називають **спонукальними**.
Вони містять наказ, прохання, пораду, заклик тощо.
В усному мовленні в кінці таких речень голос знижується, а на письмі ставиться крапка.

2 Прочитай текст. Чи є в цьому оповіданні спонукальні речення? Знайди і випиши їх.

Новий м'яч

Вийшла Клава у двір з новеньким м'ячем. Одразу до неї дівчатка підбігли.

— Давай пограємось,— кажуть.

А Клава притисла до себе м'яча, насупилась, відповідає:

— Я з ним ще сама не гралась. Я тільки спробую.

І почала долонею бити м'яч об землю. Легко підстрибує м'яч. То червоний бік покаже, то синій, а то закрутиться

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

так, що аж в очах мигтить. А дівчаткам ще дужче хочеться в м'яча погратись.

— Ну давай же,— нетерпляче просять вони.

— Я ще лівою рукою трошки пограюсь,— відповідає їм Клава.

А сама і лівою, і правою грається — нікому м'яча не дає.

Постояли, постояли дівчатка та й почали помалу розходитись.

Раптом м'яч вислизнув із Клавиних рук і пострибав під паркан у кущі. Кинулась Клава за ним — не догнала. Нахилилась до куща, а там **кропива**, кусюча така! Всю руку Клаві нажалила. Не може Клава м'яча дістати.

— Дівчатка! — загукала вона.— Та куди ж ви? Давайте в м'яча гратись.

А дівчатка й кажуть:

— Сама тепер грайся!

Так чи не так?

Олег Буцень

- Чому оповідання має таку назву?
- Що запропонували дівчатка, коли побачили Клаву з новеньким м'ячем?
- Чи погодилася Клава дати дівчаткам погратися в м'яча?
- Чому дівчатка почали розходитися?
- Що трапилося з м'ячем?
- Чому Клава не змогла дістати м'яча, коли той вислизнув з її рук?
- Що дівчинка запропонувала подружкам? А чого хотіла насправді?
- Чого вчить це оповідання?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Порівняй оповідання Олега Буценя «Новий м'яч» і оповідання Василя Сухомлинського «Мишків велосипед». Що в них спільного? А чим вони відрізняються? Розкажи про це.

3 Запиши поради під диктовку вчителя.

Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай старшим. Не роби людям зла. Поважай, шануй матір і батька.

Василь Сухомлинський

4 Послухай вірш Анатолія Костецького.

Про друга

Твій друг тобі віддасть усе:
І свій квиток на карусель,
І цвях, і ґудзик, і літак,
Та не за щось — а просто так.
І збільшуване скельце,
Найкраще у дворі,
Твій друг із щирим серцем
Тобі віддасть — бери!
І ти нічого не жалій —
Ніколи і нітрохи!
І навіть м'яч футбольний свій
Віддай, як друг попросить.
І посміхнеться друг тобі —
Аж схочеться співати.
І ти подумаєш тоді:
«Як гарно — дарувати!..»

Чи є в тебе такий друг? Розкажи про нього.

Підготуйся до виразного читання вірша. Прочитай його перед класом.

Послухай своїх товаришів. Оціниць читання одне одного.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

5 Перебудуй розповідні речення у спонукальні та запиши їх. Чи з'являться у твоїх реченнях звертання? Пригадай, як їх треба виділяти в усному мовленні. А в писемному?

1. Марійка розв'язала задачу. 2. Миколці вже час прокидатися. 3. Діти грали у квача.

6 Прочитай речення. Які вони за метою висловлювання — розповідні, питальні чи спонукальні?

1. Багато випало снігу. 2. Учні нашого класу йдуть на циркову виставу. 3. Бабуся мешкає в Харкові.

1. Перебудуй ці речення у питальні та запиши їх. У кінці замість крапки постав відповідний розділовий знак.
2. Прочитай, що утворилося. Чи змінилася інтонація речень?

7 Обери варіанти відповідей на запитання і запиши їх.

Ми поїдемо на канікулах у **Карпати**?
Ми **поїдемо** на канікулах у Карпати?
Ми поїдемо **на канікулах** у Карпати?

Для довідки: Так. Ні. Так, на канікулах. Так, у Карпати. Ні, на море.

8 Запиши речення. Постав у кінці відповідні розділові знаки. Підкресли слова, які ти хочеш виділити голосом.

1. Навіщо мені це знати
2. Який місяць у народі раніше називали хмурень
3. Де ти будеш відпочивати на канікулах
4. Коли нарешті у дворі збудують дитячий майданчик

Прочитай речення вголос. Послухай, як їх читають твої однокласники/однокласниці. Чи все у вас збігається? Чому?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Як весна приходить

Окличні й неокличні речення

1 Прочитай текст.

Хто з тварин найсильніший? Слон? Барс? Тигр? Найсильніша — мураха! Вага її становить три грами. А підняти може в п'ятдесят разів більше.

- У яких реченнях є запитання?
- У яких — повідомлення?
- Поміркуй, про що повідомляє знак оклику в кінці розповідного речення.
- Як ти будеш читати це речення?

Речення можна вимовляти з особливим почуттям: з радістю, захопленням, здивуванням. Такі речення називають **окличними**. У кінці них ставиться **знак оклику**. Окличними можуть бути і розповідні, і питальні, і спонукальні речення.

Спиши текст. Пам'ятай про розділові знаки у кінці речень!

2 Прочитай речення, правильно їх інтонуючи. Який розділовий знак указує на окличну інтонацію?

1. Трава як пахне! Як горить суниця! (І. Драч). 2. Як до мудрості важко йти! (Л. Клименко). 3. Як тепло і добре хорошим словам! (М. Сом) 4. Якби в моєму серці були дверці! (Народна творчість).

Які почуття передаються в кожному із цих речень?

Спиши речення. Пам'ятай про розділові знаки!

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Прочитай уривок з казки Єви Сольської. Знайди в тексті окличні речення. Скільки їх? Прочитай ці речення з відповідною інтонацією.

Птах-рибалочка і Весна

Птах-рибалочка народився наприкінці літа. А вже за кілька місяців його зграя полетіла на зимівлю.

За зиму пташок виріс і зміцнів, але все ще дуже тужив за ніркою, де вилупився з яйця. За кручею, біля якої вчився літати. За річкою, де зловив свою першу рибину.

— Коли ми полетимо додому? — допитувався він у старших, досвідченіших птахів.

— Коли весна прийде, — відповідали ті незрозуміло.

Рибалочка не знав, хто така Весна, а питати соромився.

«Видно, поважна то пташка, — думав він, — якщо всі отак її чекають». І чекав разом з усіма.

Але якось уранці, коли сонце світило особливо яскраво й від цього пір'я рибалочки здавалося синім-синім, його терпець урвався.

— Ну все! Годі з мене! — вирішив він. — Полечу сам Весну шукати! Покваплю її чи що. Нечемно змушувати чекати на себе так довго!

У блакитному небі ширяли журавлі.

— Весна! — курликали вони. — Весна!

— Де? — не зрозумів рибалочка. — Де Весна?

Він розправив крильця та злетів. Але рибалочки не вміють здійматися дуже високо, тому журавлі його не почули. Вони покружляли ще трохи й полетіли.

— Е-е-ех! — засмутився рибалочка. — Що ж робити? Якщо Весна літає так високо, мені її не зустріти...

Він примостився на стеблині бамбука, що ріс на березі озера, і замислився.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

На воду спустилася зграя яскравих качок-мандаринок.

— Весна! Весна! — весело посвистували вони.

— Де Весна? — пожвавішав рибалочка.

— Отут! Отут! — пищали качки, пірнаючи в озеро.

Тоді рибалочка пірнув слідом за ними. Але й під водою Весни не було. Тільки дві лупаті золоті рибки налякано махнули хвостами та сховалися від нього у водоростях.

— Ну знаєте! — розсердився рибалочка. — Що це за Весна така? І чому всі її бачать, а я — ні?

Він перелетів на гілку дикої сливи й узявся чистити пір'ячко, як робив завжди, коли хотів заспокоїтися.

Біля нього поволі розпускалася ніжно-рожева квітка...

Єва Сольська

- Які емоції пережив птах-рибалочка протягом своїх пошуків Весни?
- Якщо хочеш дізнатися, чи знайшов птах-рибалочка Весну, прочитай або прослухай казку Єви Сольської «Птах-рибалочка і Весна».

4 Підготуйся до виразного читання вірша Оксани Сенатович. Знайди місця пауз. Визнач слова, які, на твою думку, потрібно виділити голосом.

Березневий сніг

Хоч земля по-зимовому
Ще одягнута в сніги,
Та у березні додому
Повернулися птахи.
Опустив лелека крила,
Шпак кружляє угорі...
Школа двері відчинила:
— Не журіться, дорогі!
Сонце в хмарах коструБатих,
Мов закутане в кожух.
Ми лелекам на санчатах

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Веземо обід на луг.
Лиш хвилинку почекати
Я прошу товаришів,
Поки збігаю до хати
По насіння для шпаків.
Ми раділи і сміялись,
Бо з насінням залюбки
Ще до вечора склювали
Березневий сніг шпаки.

Складаємо і відновлюємо речення

1 Збери слова, щоб утворилися українські прислів'я. Запиши їх. Спробуй пояснити зміст.

1. Ластівка, не, весни, несе, одна.
2. Малий, хмари, з, дощ, великої.
3. Одного, не, семеро, ждуть.

2 Об'єднай слова в речення за зразком.

Розташуй речення так, щоб утворився текст.

3 Склади і запиши речення за малюнками.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

4 Продовж і запиши відповіді на запитання.

1. Які уроки ти найбільше любиш?
   Найбільше я люблю уроки ...
2. Чим ти любиш займатися у вільний час?
   У вільний час я люблю ...
3. Які книги ти любиш читати?
   Я люблю читати книги про ...

5 Обери варіант завдання. Доповни речення словами, що підходять за змістом.

1)

1. Настала ... весна. (*яка?*) 2. ... розтанув ... сніг. (*де?*, *який?*)
3. ... птахи прилетять ... . (*коли?*, *звідки?*)
4. ... з'являться ... проліски. (*де?*, *які?*)

2)

1. Дихнуло ... теплом. (*яким?*)
2. ... набубнявіли ... бруньки. (*де?*, *які?*)
3. ... зазеленіла ... травичка. (*де?*, *яка?*)
4. ... країв прилетіли ... птахи. (*з яких?*, *які?*)

6 Віднови правила дорожнього руху: запиши слова у правильній послідовності.

1. Лише переходами перехрестя визначеними потрібно переходити.
2. Уважно за вулиці переходу стеж сигналами під час світлофора.
3. Не транспортом, вулицю перед перебігай ніколи рухається що.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Порівняй свою роботу з тим, як її виконали твої однокласники/однокласниці. Якщо є розбіжності, з'ясуйте, у кого правильно.

Які ще правила дорожнього руху ти знаєш? Розкажи про них.

Складаємо речення за малюнками

1 Усно склади речення за малюнками.

Послухай, що написав про цих дбайливих птахів письменник Андрій М'ястківський.

Качечка лапата
Замітає хату.
Качур довгоносий
Сміттячко виносить.
Горобці не спали, —
Хмизу назбирали.

Курка на ряденце
Сіє борошенце.
Ластівка з криниці
Принесла водиці.
А маленьке каченятко
Несе горнятко.

Прочитай виразно. Якщо вірш тобі сподобався, вивчи його напам'ять.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

2 Розглянь малюнки. Назви́ казку, яку вони ілюструють.

Склади і запиши речення за кожним малюнком.

3 Розглянь малюнки. Запиши відповіді на запитання, скориставшись словами для довідки.

1. Де діти знайшли кошенятко?
2. Яка у нього була шерстка?
3. Куди діти принесли кошеня?
4. Чим його нагодували?
5. Як назвали кошеня?

Слова для довідки: сіренька, лапки, хвостик, біленькі, кущ бузку, Димок, додому, молоко, блюдце.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

РОЗДІЛ 6. Досліджуємо текст

Що називають текстом

1 Прочитай. Порівняй два записи.

1. Бобер — дуже цікавий звір. Перший зоопарк в Україні було відкрито в місті Харкові. Діти люблять читати про життя тварин.
2. Бобер — дуже цікавий звір. Тільки він будує на річках справжні греблі. Тільки він прокладає в лісі справжні канали, валить товсті дерева. Боброві греблі дуже міцні.

- Про що повідомило кожне з речень першого запису?
- Чи є в них спільний предмет повідомлення?
- А про що розповіли речення другого запису?
- Про що повідомили ці речення?

1. Обери заголовок для другого запису.

«Бобер» | «Дивне звірятко» | «Гарний будівничий»

2. Спробуй дібрати заголовок для першого запису. Чому це неможливо зробити?

Речення, що зв'язані між собою за змістом, утворюють **текст**. У тексті вони розташовані в певній послідовності. Кожне речення доповнює, роз'яснює зміст попереднього. До тексту можна дібрати **заголовок**.

2 Визнач, який запис можна назвати текстом, а який — ні. Поясни чому.

1. Жила собі дівчинка Аліса. Якось їй наснилося, що вона потрапила до Країни Чудес. Багато дивовижних подій і знайомств чекало на неї в тому Дивокраї.
2. Автором казки «Аліса в Дивокраї» є Льюїс Керрол. Аліса потоваришувала із Чеширським Котом.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Прочитай.

Посадив дід ріпку. Овочі саджають навесні. Весну називають ранком року. Весна в цьому році була затяжною.

1. Добери до запису заголовок.
2. Чому не виходить? Чи можна цей запис назвати текстом?
3. Запиши перше речення. Яка казка так починається? Назви́ героїв казки.
4. Розподіліть ролі та розіграйте казку перед класом.

4 Виправ помилки: знайди межі речень. Доведи, що утворився текст.

Другий день ллє. Дощ увесь двір. У калюжах діти сидять. Вдома нудьгують.

Запиши речення правильно. Підкресли букви, що позначають м'якість приголосних звуків.

5 З поданих речень обери ті, з яких можна утворити текст.

Берізка вже втратила своє листячко.
Настала рання весна.
Кішка Мурка мружиться від сонця.
З вирію прилетіли шпаки.
У лісі розквітли первоцвіти.
Сіре небо все частіше затягають хмари.

6 Прочитай. Чому цей запис не можна назвати текстом?

Дениско поліз на грушу, а Олег став його підсаджувати. Угорі погрозливо гули бджоли. Вирішили Дениско та Олег грушами поласувати. Невдовзі вони ласували смачними медовими грушами. А вони високо на дереві висять — не дістати. Та хлоп'ята не злякалися.

Розташуй речення так, щоб утворився текст. Запиши його разом із заголовком. Поясни вживання великої букви.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Визначаємо тему тексту. Добираємо заголовок

1 Прочитай текст. Визнач, про що в ньому повідомляється.

На сонячній галявинці голубіють дзвіночки. Зараз вони спочивають. А дзвонять рано-вранці. Пробуджують лісових мешканців. Зайці біжать капусту поливати. Дятли кузню відчиняють. Мурашки свій дім поправляють.

За Василем Чухлібом

Обери заголовок до тексту.

«Сонячна галявинка»
«Лісові дзвіночки»
«Лісові мешканці»

2 Доведи, що перед тобою текст.

Холодно взимку Зайчику. Мороз тріщить. Вітер холодний.

Настала ніч. Сів Зайчик під кущем, протягнув лапки до Місяця і просить погріти його своїми променями. Не знав Зайчик, що у Місяця промені холодні. Пожалів Місяць Зайчика, посвітив він йому дорогу до великого стогу соломи.

Пішов Зайчик до стогу. Зарився в солому, тільки мордочка виглядає. Посміхається Місяцю і дякує йому.

За Василем Сухомлинським

- Про що повідомляється в тексті?
- Якій темі він присвячений?

Добери до тексту заголовок, який би розкривав його тему.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Є таке мистецтво — театр

Працюємо з опорними (ключовими) словами

1 Прочитай слова.

Квиток, театр, денна вистава, балкон, партер, театральний бінокль, сцена, завіса, спектакль, декорації, актори.

1. Склади із цими словами розповідь. Розкажи її в класі.
2. Визнач тему своєї розповіді. Добери до неї заголовок.
3. Послухай розповіді своїх однокласників/однокласниць.

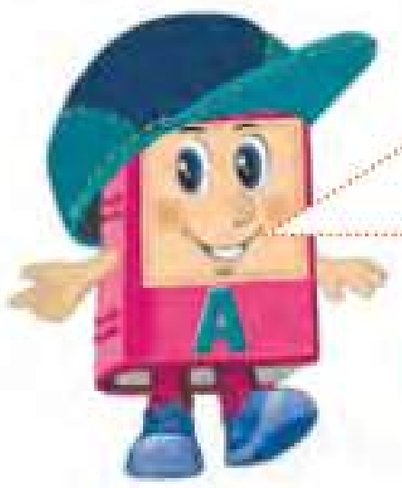

У кожному тексті є слова, які підказують, про кого або що йдеться. Такі слова називаються опорними, або ключовими.

2 Прочитай текст. Визнач його тему. Добери заголовок.

Яких тільки театрів немає у світі! У драматичному театрі йдуть вистави веселі і сумні, там актори багато і красиво говорять. У театрі опери і балету в балетних виставах танцюристи і балерини за допомогою танцювальних рухів розповідають певну історію. В оперній виставі актори не розмовляють на сцені, а співають під акомпанемент оркестру. В дитячому театрі загримовані актори виконують ролі персонажів казок і різних творів, написаних спеціально для дітей. А в лялькovому театрі головні актори — ляльки. Щоправда, вони самі не грають, озвучують їх і керують ними люди.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Театр — це дивовижний світ. Коли ми приходимо до театру, то із захопленням спостерігаємо за грою акторів, співчуваємо героям, радіємо і сумуємо разом із ними.

- Чи доводилося тобі бувати в театрі?
- У якому саме?
- Яку виставу ти дивився/дивилася?

Розкажи про це так, щоб твоїм однокласникам/однокласницям було цікаво слухати.

1. Знайди в тексті опорні слова. Випиши їх.
2. Перекажи текст, скориставшись опорними словами.

3 Опорні слова з двох казок переплуталися.

Лисичка-сестричка, Голосисте Горлечко, пшеничний колосок, обід, дикий кабан, мишенята, млин, хмиз, піч, ведмідь, пиріжки, зайчик, комар, дрова.

Розподіли слова на дві групи. Запиши їх.

4 Добери опорні слова до казки, яку знаєш. Запиши їх. Твої однокласники/однокласниці мають відгадати її за цими словами.
Можеш продовжити гру вдома зі своїми батьками.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

5 Прочитай текст.

Феї

Найкрасивішими мешканками Чарівної країни справедливо визнані феї. Ці мініатюрні створіння з крильцями подобаються всім.

Улюблений колір фей — зелений. Причому присутній цей колір не тільки в одязі. Навіть волосся у фей із зеленим відтінком.

Їдять феї квітковий пилок, а п'ють уранішню росу, яку збирають на найкрасивіших квітках.

Крильця фей прозорі, як у бабок. І літають феї так само, як бабки, — швидко тріпочучи крилами. Феї можуть довго зависати в повітрі на одному місці, а потім стрімко зникати.

Кажуть, що в стародавні часи у фей не було своїх крил. І для того, щоб літати, вони використовували насіння клена або пір'я птахів. А потім феям усе ж таки вдалося виростити власні крила за допомогою чарівництва.

Більше за все на світі феї полюбляють веселитися. За кожної слушної нагоди вони влаштовують бали з піснями й танцями. Під чарівними пагорбами, де живуть феї, веселощі не стихають ні на хвилинку. Кажуть навіть, що найкраща музика людей була просто підслухана композиторами на святах фей.

За О. Драчовим

Випиши з тексту опорні слова, які допоможуть побудувати твою розповідь про фей.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Про друзів наших менших

Знаходимо в тексті основну думку

1 Прочитай вірш Олекси Палійчука. Визнач його тему.

Лісовичок

Хто це ходить по росі
День у день, день у день —
Срібний дзвоник у руці:
Дзень-дзелень, дзень-дзелень!
— Прокидайтесь, квітоньки,
Нумо враз, нумо враз!
Розтуляйте пелюстки
В добрий час, в добрий час!
То дідусь Лісовичок
День у день, день у день
Будить росяний лужок:
Дзень-дзелень, дзень-дзелень!

У кожному тексті є щось найважливіше. Це його **основна думка**. Її, як і тему, можуть виносити в заголовок тексту.

Знайди речення, у якому виражена основна думка. Відобрази її в заголовку. Заголовок запиши.

2 Прочитай. Добери два заголовки до тексту. В одному відобрази його тему, в іншому — основну думку. Обидва заголовки запиши.

Усі називають дятла лісовим лікарем. Він викльовує з кори різних жучків.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Але дятел не лише лісовий лікар. Він ще й гарний музика. Знайде розколотий сучок і почне по ньому швидко-швидко стукати дзьобом. Сухий сучок деренчить, тринькає.

Дятлові та музика дуже подобається.

За Василем Тереном

3 **Прочитай текст. Поясни, тема чи основна думка відображена в заголовку.**

Кошеня, яке забуло, як треба просити їсти

Вранці кошеня прокинулося та захотіло їсти.

Воно побігло до хазяйки, але раптом забуло, як треба сказати по-котячому, що воно голодне. Тому господиня не зрозуміла, навіщо воно прийшло, і кошеня з плачем вибігло на двір. У дворі воно побачило коня.

— Ти чого плачеш? — питає його кінь.

— Я плачу, тому що дуже хочу їсти,— відповідає кошеня,— але забув, як по-котячому попросити.

— Не плач,— каже кінь,— я тебе навчу, як треба просити. Скажи: «Ги-ги-ги...» — і тобі відразу дадуть поїсти.

— Що ти! Кошенята не іржуть,— ще дужче заплакало кошеня і побігло далі.

На галявині воно зустріло корову.

— Ти чого плачеш? — питає його корова.

— Я плачу, бо забув, як просять їсти. А я дуже голодний.

— Подумаєш! Варто через це плакати? Скажи: «Му-у-у!» — і тобі відразу дадуть їсти.

— Ах, ні! Кошенята не мукають. Вони говорять інакше,— сказало кошеня і побігло в поле.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Почула вівця, що кошеня плаче, та й питає:

— Ти чого плачеш, котику?

— Я забув, як коти просять їсти,— твердить своє кошеня.

— Ходімо, я тебе навчу,— сказала вівця.— Скажи: «Бе-е-е!» — і тобі відразу дадуть їсти.

— Ні, ні! — закричало кошеня.— Це тільки вівці бекають. Кошенята говорять не так!

І воно побігло назад до будинку.

Біля паркану кошеня побачило білу курку.

— Чого ти плачеш? — питає його курка. Коли кошеня сказало їй, чому воно плаче, курка почала його втішати.

— Зараз тобі дадуть поїсти. Скажи тільки: «Квох-ко-ко-ко-ко»,— сказала вона.

— Ні, що ти! Кошенята не квохчуть,— залилося слізьми кошеня,— а як вони говорять, я забув...

І воно побігло далі.

Але тут вийшов з хати чорний кіт і сказав:

— Один я тобі можу сказати, як треба голодному кошеняті попросити їсти. Піди на кухню до хазяйки, яка оце зараз зливає молоко в глечики, і скажи: «Няв!»

— Правильно! — зраділо кошеня.— Так і тільки так просять їсти!

Іцик Кіпніс

- Чому кошеня плакало?
- Чому ні кінь, ні корова, ні вівця, ні курка не змогли навчити його просити їсти?
- Хто зміг допомогти голодному кошеняті?
- Чому саме котові це вдалося?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Як будується текст

1 Чи можна цей запис вважати текстом?

Аж раптом хтось постукав у двері.

Одного вечора, коли всі лісові звірі та птахи готувалися до сну, гном Тимко сидів на ліжку, позіхав і дочитував книжку.

Тимко запросив малюка до себе, напоїв його теплим молоком і почастував бубликами.

Тимко відчинив двері і дуже здивувався, коли на порозі побачив маленьке жовте курча. Курча сказало, що заблукало в лісі.

- Переставте послідовність частин у тексті.

Кожен текст складається з трьох частин: **зачину, основної частини** і **кінцівки**. У кожної частини своє призначення. Зачин повідомляє про час або місце події, її учасників/учасниць. Основна частина розкриває основний зміст тексту. Кінцівка завершує текст.
Кожна частина тексту починається з нового рядка з відступом, або з **абзацу**.

- Спиши кінцівку тексту.

2 Прочитай.

Постояли вони, подумали. З одного боку стежки — глибокий рів. А з іншого — висока та крута гора. Розминутися ніяк не можна.

Тоді одна кізонька стала на коліно, перевернулася на бік, лягла на стежці і притулилася спиною до гори. Інша обережно переступила через неї. А та, що лежала, встала і пішла собі.

За Михайлом Коцюбинським

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Якої частини не вистачає в тексті: зачину, кінцівки чи основної частини?

Разом із сусідом/сусідкою по парті складіть зачин казки. Запишіть його.

3 Прочитай текст. Визнач його тему й основну думку. Добери і запиши заголовок.

Колись жив дуже розумний князь. Він завжди знав, як пізнати правду.

Одного разу жінка принесла йому два вінки із квітів. Вони виглядали зовсім однаково, але в одному були штучні квіти. Жінка запитала князя, який вінок із правдивих квітів.

Князь поглянув на вінки, усміхнувся і наказав відчинити вікно. Незабаром прилетіла бджола й сіла на квітку одного вінка. То був вінок із правдивих квітів.

1. Знайди в тексті зачин, основну частину й кінцівку. Як у тексті позначено початок кожної нової частини?
2. Спиши останній абзац.

4 Обери варіант завдання, який ти зможеш виконати. Визнач, до якої частини тексту належить запис.

1. На небі сяяли зорі. Кенгуру грав на кимось забутій сопілочці. Слон — на трубі. Її теж забули діти. З іншого кінця зоопарку лунав дріб барабана. Під цю музику на гладі ставка танцювали качки і лебеді.
2. Притягнув їжак свою ношу в нірку. От їжаку і постіль.
3. На високій скелі паслися дикі кози. У тіні лежало маленьке козеня. Орел помітив козеня.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

5 Прочитай текст. Знайди в ньому зачин, основну частину й кінцівку.

Заєць і слон

У далекі часи жив один дуже розумний заєць. Коли він був зовсім маленький, то вирушив на берег озера гуляти й гратися. Вода в цьому озері була чиста й прозора, і всі звірі з навколишніх лісів сходилися сюди на водопій.

Недалеко від озера стояв пень, на якому виступила смола. Побачив заєць цей широкий, зручний пень, заскочив на нього й сів. І прилип до смоли. Бідолаха заєць, тепер він не міг ані зрушити з місця, ані навіть поворухнутися.

Раптом з лісу вийшов слон і пішов до озера, щоб напитися. Тут заєць сказав собі: «Зараз цей слон урятує мені життя!» — і закричав:

— Агов, слоне, не пий цю воду! Хазяїн наказав мені її охороняти!

Слон не звернув уваги на його слова, і заєць закричав ще голосніше:

— Ти що, глухий чи сліпий? Хіба ти не бачиш, що я сиджу тут на моєму троні й стережу озеро? Якщо ти наважишся пити мою воду, я тобі дам на горіхи!

— Ти сам не знаєш, що кажеш, — відповів слон. — Я п'ю не твою воду, я п'ю воду з озера!

І слон підійшов до зайця, схопив його хоботом, смикнув і відірвав від пня. Заяча шерсть як прилипла до смолянистого пня, так на пні й залишилася. Потім у зайця виросла нова, але відтоді в усіх зайців шерстка ззаду біла.

За мотивами в'єтнамської народної казки

У якій частині тексту міститься діалог? Приготуйся до виразного читання.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Відновлюємо тексти

1 Розташуй речення так, щоб утворився текст. Запиши його. Добери заголовок.

1. Та шапочка була дівчинці до лиця.
2. Усі її любили.
3. Іншої вона й носити не хотіла.
4. Якось бабуся подарувала їй червону оксамитову шапочку.
5. Через це й прозвали дівчинку Червона Шапочка.
6. Жила на світі маленька дівчинка.

2 У друкарні переплуталися частини тексту. Спробуй відновити його. Знайди місце кожній частині в тексті. Добери і запиши заголовок.

Минуло так кілька років. Помер старий князь, став інший правити. Князівна мусила залишити палац. Вона побудувала собі хатку за Києвом на горі й жила там одна-однісінька.

Сумним було життя молодої дівчини. Дні і ночі вона плакала. Із цих сліз і пішов струмочок, який перетворився на річку, що назвали Либіддю. А гора, на якій жила князівна, зветься тепер Дівич-горою.

Тоді королевичі порадились між собою, здвигнули плечима, посідали на своїх вірних коней та й роз'їхалися. Князівна сиділа у своєму опустілому **теремі**. Може, й хотіла, щоб хтось приїхав, та ніхто не показувався.

У київського князя була дочка на ім'я Либідь. Чудова, як весняне сонце. З усіх країв світу з'їжджалися молоді лицарі, князі і королевичі просити її руки. Та князівна й чути не хотіла про своє весілля.

За народною легендою

Що нового вдалося дізнатися з тексту? Розкажи, чому річка називається Либіддю, а гора — Дівич-горою.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 **Віднови текст: визнач послідовність абзаців. Поясни вживання великої букви.**

Колись давно уся ця величезна рівнина була вкрита степовим різнотрав'ям, сивою ковилою. Навесні вона яскріла різнобарвними квітами. Трави були такими високими, що в них з головою ховалися вершники.

Випасалися в степу сайгаки, дикі коні. У синьому небі **ширяли** орли, шуліки, заливалися піснями жайворонки. Вовки, лисиці полювали на зайців, ховрашків, тушканчиків.

Безмежний широкий степ простягається на півдні України аж до Азовського та Чорного морів.

Куточок цього первісного степу зберігається і зараз у заповіднику Асканія-Нова.

Якщо якісь слова тобі не зрозумілі, скористайся словничком наприкінці підручника.

4 **Віднови рядки в уривку з вірша. Доведи, що утворився текст.**

Папуга плавав у морях,
Яка солона там вода.
Тепер усім розповіда,
Хоча й боявся попервах.

Володимир Верховень

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Прекрасне навколо нас

Дізнаємося, якими бувають тексти

1 Послухай два тексти, а потім прочитай їх з правильною інтонацією та паузами.

Кульбаба

Усі знають цю просту квітку. Вона схожа на маленьке сонечко. Зацвітають кульбаби навесні, у квітні-травні. Жовта голівка квітки обертається услід за сонцем. Відквітне кульбаба і перетвориться на пухнасту кульку. Дмухнеш на неї, і в повітрі попливе легке насіння.

Кульбаба — дуже корисна рослина. З молодого листя і стебел кульбаби роблять смачний салат. А з квіток цієї рослини готують **цілюще** варення. Підсмажене коріння кульбаби може замінити каву.

Кульбаба — живуча рослина. Росте в Україні скрізь: на луках, галявинах, у садах тощо.

Кульбаби

Навесні у скверах і парках спалахують золоті вогники кульбаб. Настає ніч, і кульбаби згортаються. А вранці знову спалахують назустріч сонцю і новому дню. Та ось на початку червня їхні вогники згасають. Туман пухнастих кульок вкриває землю. Вітер розносить пушинки. Наступної весни ці золоті квіти знову з'являться на радість людям.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Визнач, до якого із двох текстів можна поставити запитання:

- Який вигляд має кульбаба?
- Які властивості цієї рослини?
- Де вона росте?
- Чи можна сказати, що в цьому тексті описується кульбаба?

Текст, у якому хтось або щось описується, називають **описом**. До нього можна поставити питання: *який (яка, яке, які?)* предмет чи істота.

Визнач, до якого тексту можна поставити запитання:

- Як цвіте кульбаба?
- Коли починає цвісти ця рослина?
- Що з нею відбувається вночі?
- Коли відцвітає кульбаба?
- Що відбувається з пухнастими кульками, які з'являються замість квітів?

Текст, у якому розповідається про події, називають **розповіддю**. До нього можна поставити питання: *що відбулося (відбувається?)*.

2 Прочитай текст. Доведи, що це — опис.

Цю маленьку непоказну пташку знають усі. Вона сіренька, тільки спинка і крильця — коричневі.

Горобець — пташка задирлива, але не жадібна. Варто йому побачити крихти хліба або розсипане зерно, одразу кличе до обіду всіх родичів, видаючи закличне «цвірінь... цвірінь».

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Горобець — пташка розумна. Він живе поряд із людським житлом. За народною прикметою, гучне цвірінькання горобця навесні віщує прихід **відлиги**.

- Зі скількох частин складається текст?
- Про що повідомляється в першій частині? У другій? У третій?
- Чи можна частини такого тексту переставити місцями?

Кожне повідомлення в тексті-описі вказує на предмет. Тому повідомлення в такому тексті **можна міняти місцями**.

3 Прочитай казку.

Маленькі горобчики вчилися відшукувати собі їжу в траві. Вони знаходили насіннячко, радісно цвірінькали й тріпотіли маленькими крильцями. Літати добре пташки ще не вміли, тому мама-горобчиха сиділа поруч на гілці й пильно стежила за своїми малятами.

Раптом звідкись поряд з горобчиками з'явився кіт. Він причаївся в траві, й маленькі пташки його не бачили. Горобчиха миттю злетіла з гілки й сіла на землю між гороб'ятами та котом. Вона грізно настовбурчила пір'я, почала голосно цвірінькати й сердито кидатися на кота.

Горобчики встигли злетіти на гілки куща, а кіт злякався й утік.

Ось така відважна мати-горобчиха.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

- Зі скількох частин складається текст?
- Про що повідомляється в кожній з них?
- Чи можна частини такого тексту переставити місцями? Спробуй.

У тексті-розповіді кожне повідомлення випливає з попереднього, тому їх **не можна міняти місцями**.

Добери заголовок до тексту-розповіді. Відобрази в ньому основну думку тексту. Спиши абзац, у якому ця думка виражена.

4 Розглянь моделі, які підготували Петрик і Оленка. Спробуй «прочитати» їх. Але спочатку дай відповіді на запитання.

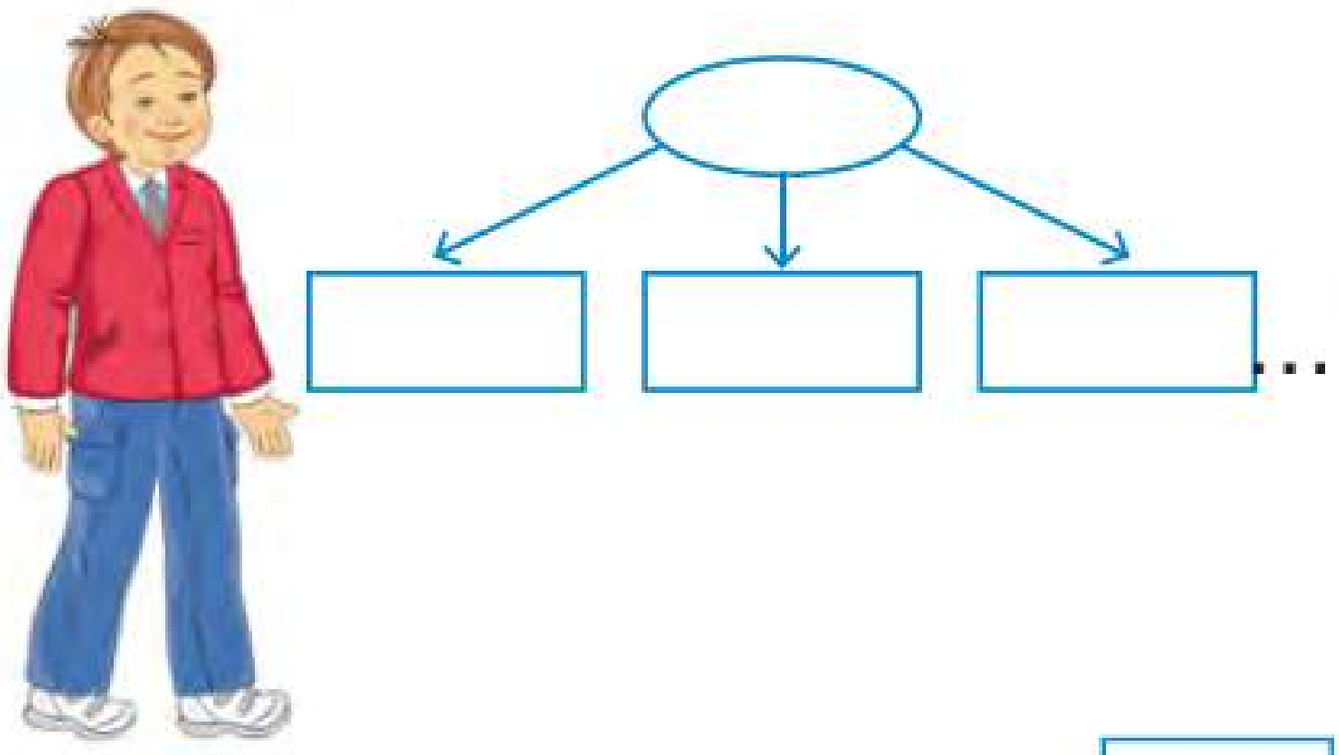

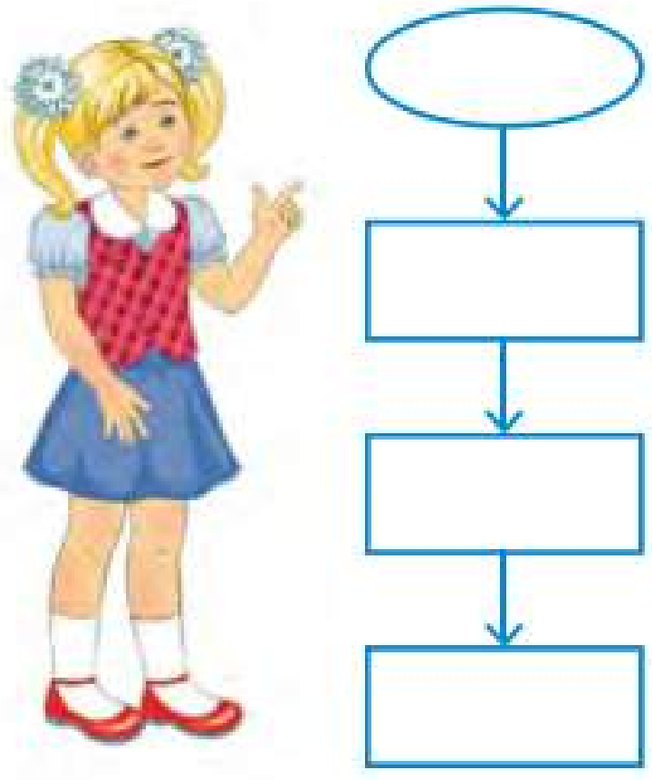

- Що позначено значком ▭?
- А що показано таким значком: ⬭?
- Для чого в моделі знадобилися стрілки?
- Що показано трьома крапками?
- Як ти вважаєш, чому моделі для двох текстів про горобчиків різні?

Визнач, який із текстів попередніх завдань підходить до моделі Петрика, а який — до моделі Оленки. Поясни чому.

Підпиши, де модель тексту-опису, а де — тексту-розповіді.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

5 Прочитай текст. За допомогою моделі визнач його тип.

Райдуга в бурульці

Удень почав танути сніг, капали краплі з дахів. А вночі знову підмерзло.

Вийшов з хати Юрко і побачив велику крижану бурульку. Вона звисала з даху.

Зійшло сонце, і бурулька заблищала різнобарвними вогниками — синім, рожевим, червоним, блакитним, жовтим.

Юрко стоїть, затамувавши подих від здивування. Красива бурулька, мов райдуга.

На даху біля бурульки сіли горобці та й цвірінькають. Вони теж милуються бурулькою.

Василь Сухомлинський

Випиши з тексту слова у дві групи. Двічі те саме слово виписувати не треба.

1. Слова з м'якими приголосними звуками.
2. Слова зі звуком [й].

6 Усно опиши папужку за планом.

1. Як називається цей папуга?
2. Це великий чи маленький птах?
3. Який у нього тулуб?
4. Яка голова?
5. Які очі?
6. Який дзьоб?
7. Який хвіст?
8. Які крильця?

Запиши свій опис.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Відвідуємо музеї

Навчаємося переказувати текст за опорними словами і поданим планом

1 Прочитай текст. Визнач його тип. За допомогою моделі доведи, що не помиляєшся.

Хто гнізда будує

У лісі живуть птахи. Вони будують гнізда на деревах і кущах, а іноді й прямо на землі, у лісовій підстилці. Гніздо — це пташиний будиночок, який допомагає захищати яйця й пташенят від холоду та хижаків. Птахи будують гнізда з пір'я і гілочок, з опалого листя й моху, із соснових голок і сухої трави, з павутиння і шматочків трави.

Які домівки в лісових птахів?

У довгохвостої синиці гніздо схоже на пухнасту кульку.

Дятли гнізд не будують. Вони видовбують дупла в стовбурі дерева і там улаштовують будиночки.

Маленька пташка повзик уміє спритно пересуватися стовбуром дерева вниз головою. Повзик теж живе в дуплі, вхід в яке майже повністю замазує глиною.

За Ю. Каспаровою

1. Випиши з тексту опорні слова та словосполучення.
2. Склади і запиши план.
3. Підготуйся до переказу й перекажи текст.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

2 Прочитай текст. Визнач його тему. Відобрази її в заголовку. Випиши з тексту опорні слова.

У світі існує багато незвичайних, дивовижних музеїв. Є вони і в Україні. Такі музеї можна відвідати як в обласних центрах і великих містах, так і в невеликих населених пунктах.

Наприклад, у місті Ніжин Чернігівської області розташований єдиний в Україні музей «Поштова станція». Він присвячений кінній пошті 18–19 століть. Це місто було обрано не випадково, адже місцева поштова станція була однією з найбільш відвідуваних за тих часів. У музеї представлена справжня колекція предметів дорожнього побуту та документів з історії пошти.

У Львові на площі Ринок розташована найдавніша з існуючих в Україні аптека-музей «Під чорним орлом».

Тут, поряд з аптекою, функціонує унікальний музейний комплекс, у якому представлені рідкісні експонати. У музеї можна оглянути старовинне медичне обладнання та препарати, побачити життя аптекаря тих часів зсередини.

А у Вінниці працює унікальний музей сміття. Експонати музею — старовинні речі, знайдені на смітниках міста: медалі, монети, статуетки, глечики, ліхтарі, праски, підсклянники, портрети, зброя, картини, військові бляшанки тощо. Розташований музей на території заводу з переробки твердих побутових відходів.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

1. Порівняй свій заголовок із тим, що обрали твої однокласники/однокласниці. Чи збігаються вони? Якщо ні, з'ясуй чому.
2. Знайди в тексті відповіді на кожний пункт плану.

План

1. Незвичайні музеї.
2. Вінницький музей сміття.
3. Аптека-музей у Львові.
4. Музей «Поштова станція» у Ніжині.

3. Випиши з тексту опорні слова.
4. Усно перекажи текст за опорними словами і планом.

3 Прочитай текст. Знайди в його основній частині опорні слова. Випиши їх.

У Києві багато різних музеїв. Серед них — перший в Україні музей хліба. Зветься він «Будинок хліба».

Експонати музею розповідають про історію хліба, його значення для людини, походження основних зернових культур тощо. Понад 150 короваїв можна побачити в експозиції «Хліб — усьому голова». Є тут і різні пристосування для обробки зерна та випікання хліба. І навіть невеликий макет домашньої печі.

Нині музеї хліба відкриті в Тернополі, Черкасах, Севастополі, Хмельницькому й інших містах України.

Розкажи про експозиції музею хліба за опорними словами.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

4 Розглянь і прочитай комікс.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Навчаємося удосконалювати тексти

1 Прочитай текст. Чи все в ньому тебе влаштовує?

У ярку грайливо дзюрчав струмок. Струмок був чистим і прозорим. Поверхня води випромінювалася блиском, мов дзеркало.

Люди проклали до струм-ка стежинку. В літню спеку струмок вгамовував спрагу багатьох подорожніх.

Що треба зробити для того, щоб уникнути повторів? Запиши відредагований текст.

2 Учні/учениці писали твір на вільну тему. Прочитай, що утворилося в одного/однієї з них.

Їжак і кіт

Їжак кудись мчав. Він смішно перебирав лапками. Раптом їжак угледів кота. Він попихкав і підкотився до кота. Той захотів понюхати їжака, та наколовся й відскочив. З переляку кіт видерся на дерево. А через хвилину їжак і кіт дружньо смакували хлібом з молоком. Це була котяча вечеря.

Чи є в тексті помилки і неточності?

Знайди їх. Запиши виправлений текст.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Прочитай два твори на тему «Що мені довелося побачити у вікно». Визнач, який із них є вдалим, а який — ні. Поясни чому.

1. У дворі хтось відчайдушно верещав. Я підійшла до вікна. Біля сусіднього будинку на старому клені сиділо дві кішки, а внизу бігав величезний бульдог. Він не давав кішкам злізти з дерева. Незабаром прийшов хазяїн собаки і забрав бульдога. А кішки ще довго сиділи на дереві й дивилися у той бік, куди пішов їхній ворог.

2. Я підійшов до вікна і побачив картину. Небо було сіре. Хмари затулили сонце. У дворі дві кішки ганялися одна за одною, а потім зупинилися і зчинили бійку. Вони несамовито верещали. Раптом з'явився сусідський хлопець, і коти розбіглися. Потім я побачив, що по дорозі їде ваговоз. У нього великі колеса і кабіна. От що я побачив увечері у вікно.

1. Склади і ти твір на цю тему. Запиши його.
2. Обміняйтеся зошитами із сусідом/сусідкою по парті. Прочитай його/її твір і, якщо в цьому є потреба, відредагуй текст.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Навчаємося будувати тексти

1 Склади текст-розповідь за початком і кінцівкою, використовуючи опорні слова і сполучення слів.

Як Зайчик казку шукав

Біжить лісом Зайчик. Скік-скок! Скік-скок!

Бачить, обіч стежини з-під сухого торішнього листя вистромив носика Їжачок.

— Добрий день, приятелю! — привітався Зайчик. — Шукаю дорогу до казки. Бува, не знаєш, як мені її знайти?

— Не знаю! — похитав носиком Їжачок. — Спробуймо шукати разом...

— А зараз розплющте оченята й подивіться на дерева, на яскраве сонечко... Бачите цю казкову красу?

— Бачимо!

— Виходить, — посміхнулася мудра Сова, вам і ходити нікуди не треба. Усе, що ми бачимо, і є казка!

Микола Возіянов

Опорні слова й сполучення слів: біжить, руде Лисенятко, на дереві, тітонька Сова, покажіть дорогу, заплющте очі, послухайте.

Розкажи, що в тебе утворилося.
Послухай своїх однокласників/однокласниць.

2 Прочитай початок казки.

Проліска

Під променями сонечка розтанула сніжинка. Впала гаряча крапелька на сніг. Пробила замет і сухе листя під ним. Там, де впала крапелька, ...

Запиши продовження казки. До якого типу належатиме твій текст — опису чи розповіді?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

У природи багато компасів. Треба лише вміти ними користуватися. Одним з них можна назвати метелика.

Метелик завжди сідає так, щоб сонце світило на нього згори вниз. Тоді тінь від крил перетворюється на вузеньку лінію і метелик стає непомітним для ворогів. Тому складені крила метелика вранці бувають спрямовані на схід, у полудень — на південь, а ввечері — на захід.

Які ще природні компаси тобі відомі? Розкажи про них.

4 Розглянь зображення. Обери те, яке тобі найбільше сподобалося. Напиши невеликий твір від імені жука. Твоя комаха має розказати про себе так, щоб читачі або слухачі впізнали саме її, не сплутали з іншими.

1. Почни свій твір так:

Я — жук...

2. Прочитай свій твір однокласникам/однокласницям. Послухай їхні твори.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Мандруємо казками

Навчаємося писати привітання

1 Розглянь малюнок.
Добери назву.
За допомогою 3–4 речень передай зміст малюнка.
Запиши речення.

Люди часто пишуть одне одному привітання, використовуючи смартфони, планшети, ноутбуки. З допомогою цих цифрових пристроїв можна написати привітання й додати якесь зображення (🤓 😢 😊 👍 💋). Діти й дорослі вітають одне одного зі святами — з Новим роком, з днем народження та іншими. Прочитай привітання з днем народження.

Олексій

Оленко!
Вітаю тебе з днем народження!
Зичу гарного настрою, здоров'я! А ще я дуже хочу, щоб здійснилося твоє бажання — тобі подарували кошеня!
Олексій

Юрко

Назаре!
Вітаю тебе з перемогою в змаганні! Ти — молодець! Ти доклав дуже багато зусиль, постійно тренувався! Я пишаюся, що в мене такий друг! 👍
Юрко

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Наталка

Даринко!
Вітаю тебе з перемогою в конкурсі на кращий малюнок!
Ти дуже гарно намалювала весну!
Ти — молодець! Так тримати!
Бажаю, щоб ти намалювала ще багато красивих малюнків!
Твоя подруга Наталка

Тетяна

Миколко!
Вітаю тебе з днем народження!
Бажаю здійснення всіх твоїх мрій, щастя, здоров'я!
Я знаю, що ти дуже любиш читати, тому бажаю тобі прочитати багато цікавих книжок.
Тетянка

Напиши своє привітання з днем народження комусь зі своїх друзів або подруг. Поміркуй, що ти хочеш побажати. Можливо, спочатку напиши своє привітання на чернетці.

2 Прочитай угорську народну казку.

Двоє жадібних ведмежат

Угорська народна казка

У густому лісі жила собі стара ведмедиця. Було в неї двоє синів. Коли ведмежата підросли, зібралися вони світ за очі щастя шукати. Обійняла стара ведмедиця синів і заповіла їм ніколи не розлучатися одне з одним.

Ішли вони, йшли. І нарешті всі запаси в них скінчилися, а дорогою дістати було нічого. Раптом набрели

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

вони на велику круглу головку сиру. Хотіли поділити її порівну, але не зуміли. Жадібність охопила ведмежат: кожен боявся, що другому дістанеться більше. Сперечалися вони, сварилися, аж раптом підійшла лисичка. Ведмежата розповіли їй про свою біду.

— Це не біда! — сказала лисиця. — Хочете, я поділю вам сир порівну?

— Авжеж! — зраділи ведмежата.

Лисичка взяла сир і розламала його надвоє. Але один шматок — це було добре видно — вийшов більшим за другий.

— Цей більший! — закричали ведмежата.

— Трохи терпіння. Зараз я все виправлю.

І лисиця відкусила великий шматок від більшої частини та проковтнула. Тепер великим став менший шматок.

— І так нерівно! — захвилювалися ведмежата.

— Ну, нічого, — мовила лисичка. — Я знаю свою справу!

І вона відкусила від більшої частини здоровенний шмат. Тепер більший шматок зробився меншим.

— І так нерівно! — заверещали стривожені ведмежата.

— Хай вас це не обходить! — відповіла лисиця, прожовуючи сир. — Іще зовсім трохи — і буде порівну.

Так і тривав розподіл. Лисиця знай ділила та ділила, доки не наїлася. Коли ж шматки зрівнялися, ведмежатам майже й сиру не лишилося: два крихітні шматочки!

— Ну що ж, — мовила лисиця, — хоч і помалу, зате порівну! Смачного вам, ведмежата! — захихотіла вона та втекла.

Ось так буває із жадібними!

- Чому лисиця змогла обдурити ведмежат?
- Якою могла бути кінцівка цієї казки, якби ведмежата не були такими жадібними?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Читаємо фентезі, фантазуємо

Навчаємося писати записки і СМС-повідомлення

1 Прочитай.

Терміново викликали на роботу. Сніданок — на столі. Не забудь вигуляти Рекса. Удень зателефоную.

Хто міг написати таку записку?

Чому ти так вважаєш?

2 Оленка отримала від Петрика дивну записку. Довго думала і все ж таки розшифрувала її.

Спробуй «прочитати» записку і ти.

1. Запиши розшифровану записку.
2. Прочитай, що відповіла Петрикові дівчинка.

Відповідь запиши словами.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Спробуй написати зашифровану записку комусь з однокласників/однокласниць. Нехай він/вона її розшифрує.

4 Уяви, що тобі надійшло таке СМС-повідомлення:

Марина

Чи є в тебе остання книга про Гаррі Поттера? Даси почитати? 19.10

Напиши відповідь.

5 Обери варіант завдання, з яким ти впораєшся. Напиши СМС-повідомлення:

1. Своїм рідним (мамі, татові, бабусі, дідусеві) про те, що ти з якихось причин затримаєшся у школі.
2. Учителю/учительці — спитай про домашнє завдання.
3. Другу/подрузі — він/вона чомусь не прийшов/ не прийшла до школи.

6 Прочитай текст.

Найкращий зоопарк

(Уривок)

Кожного року в один із серпневих днів на Землю прилітав величезний сріблястий космічний корабель. Він привозив міжпланетний зоопарк.

Усі мешканці міста Чикаго з нетерпінням чекали на цю подію.

У минулому році їм показували триногих тварин з Венери, високих худорлявих марсіян і змієподібних монстрів. А що покажуть цього разу?

...І ось на ракетодром повільно спускається літальний апарат. Люди нетерпляче спостерігають за тим,

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

як відчиняються зарешітчані кабіни-клітки. У них перебувають чудернацькі створіння з планети Каан.

Схожі водночас на кошлатих коней і гігантських павуків, восьминогі, пазуристі вони пронизливо кричали, витріщалися на глядачів булькатими очима, клацали зубами. Земляни ж галасували від подиву й захоплення.

Через шість годин корабель залишив Землю і взяв старт на інші планети.

...Минуло два місяці, і ось, нарешті, корабель повернувся на рідну планету Каан. Пасажири хутко полишили клітки і попрямували до своїх осель.

В одній із них мама-кааанка із цікавістю розпитувала свого сина і чоловіка про їхні враження від подорожі.

— Ми в захопленні від мандрівки,— сказав тато-каанець.— Відвідали вісім планет і чого тільки не бачили!

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

А синок додав:

— Найцікавіше було на планеті Земля. Тамтешні істоти мають гладеньку шкіру, яку прикривають іншою і звуть її одягом. Вони пересуваються на двох ногах. У багатьох із них привітні, веселі обличчя, лагідний, спокійний голос. Такі викликають симпатію. А ще бачили мовчунів, які прискіпливо нас розглядали, щось записували і клацали пристроями зі спалахом. Багато хто тримав за руку малюків, допитливих і дуже непосидючих.

Мама слухала і дивувалася. А малюк захоплено вигукнув:

— На Землі найкращий у Всесвті зоопарк!

За Едвардом Хоком

- На яку подію з нетерпінням чекали мешканці Чикаго?
- Що найбільше сподобалося хлопчикові-кааницю?
- А що ти міг (могла) б додати до його розповіді?

Розкажи про це в класі так, щоб твоїм однокласникам/однокласницям було цікаво тебе слухати.

7 Прочитай текст.

Палац із морозива

Одного разу в Болоньї саме на П'яцца Маджоре побудували палац із морозива. Діти прибігли на площу з усіх кінців міста. Усім кортіло хоч лизнути палац. Дах його був зі збитих вершків, дим у комині — із цукрової пудри, сам комин — з варення. Все інше було з морозива: і двері, і стіни, і меблі.

Одне маля вчепилося за стіл і злизало всі чотири ніжки, так що стіл з тарілками (тарілки були з найкращого шоколадного морозива) попадали просто на нього.

Один поліцай помітив, що вікно палацу почало танути. Шибки були з полуничного морозива і, танучи, спливали рожевими струмками.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

— Хутчіш сюди! — гукав поліцай.— Швидше лижіть!

І всі кинулися лизати ще швидше.

Шкóда, коли такі ласощі пропадають!

— Дайте мені крісло! — благала якась бабуся, котра не могла проштовхатись крізь юрбу.

— Оте крісло дуже зручне для кволої бабусі. Будь ласка, подайте мені його, оте з бильцями.

Один пожежник зглянувся над старенькою та й виніс їй морозивне крісло з кремом і фісташками, й раденька бабуся почала смоктати його бильця.

Ой, який же то був веселий день!

До того ж лікарі зробили так, що ні в кого не болів живіт. Ще й тепер, коли діти просять другу порцію морозива, батьки кажуть зітхаючи:

— Ти, мабуть, з'їв би цілий морозивний палац, той, що в Болоньї стояв.

Джанні Родарі

- Якби цей палац був не в Болоньї, а у Країні Солодощів, то із чого тоді б його зробили?
- А парк навколо нього?
- Із чого були б зроблені клумби, дерева?
- Які б дощі йшли?

Пофантазуй і розкажи про це.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Навчаємося складати загадки

1 Прочитай загадки. Запиши відгадку. Що в цих загадках спільного і чим вони відрізняються?

1. Він в барлозі спить зимою
   Під великою сосною.
   А як вчує він весну —
   Просипається зі сну.
2. Хто влітку гуляє,
   А взимку спочиває?
3. Він влітку наїдається,
   А взимку висипляється.

Визнач, як побудовані ці загадки. Зверни увагу на таке:

1. Чи є в загадці пряме запитання, чи в ній тільки описується предмет?
2. Як «заховано» загаданий предмет?
   - він не називається
   - замість назви використовується вказівне слово
3. Що допомагає відгадати загадку?
   - назва типових ознак або дій предмета
   - використання порівнянь
   - рима

2 Запиши, на що схожий кожен із зображених предметів.

схожа на ...

схожий на ...

схожий на ...

схожа на ...

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Розкажи про кожну із зображених рослин.

Капуста яка? На що схожа капуста?

Конвалія яка? На що схожа конвалія?

4 Розглянь зображення. Розкажи про кожну тварину, не називаючи її. Твої однокласники й однокласниці мають здогадатися, про кого йдеться.

5 Прочитай інструкцію.

Як скласти загадку

1. Визнач основні ознаки, головні дії предмета, про який будеш складати загадку.
2. Знайди подібний (або подібні) предмет (предмети), на що схожий предмет, про який буде йтися у загадці.
3. Поміркуй, як «сховати» відгадку (пропустити назву, використати вказівне слово, власне ім'я тощо).

Використовуючи інструкцію, склади і запиши загадки:

- про сонце
- про курча
- про лисицю

Якщо самостійно впоратися складно, працюй із сусідом/сусідкою по парті.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

РОЗДІЛ 7. Що ми дізналися і чого навчилися у 2 класі

1 Прочитай скоромовку. Вивчи її напам'ять.

Обережний хитрий лис
До нори вечерю ніс.
Біг додому лісом лис,
Шелестів над лисом ліс.

Які звуки вчить вимовляти ця скоромовка? «Запиши» їх.

2 Прочитай текст.

Якого кольору малина?

Спочатку малина буває біла. Вона ще зовсім незріла, їсти її не можна. Потім вона стає рожевою. Проте вона ще несмачна — тверда, кисла, тобто «ніяка». Але ось малина достигла — стала м'якою, ароматною, солодкою.

Якого кольору стигла малина? Якимось одним словом цей колір назвати важко. Вона і червона, і рожева водночас. А ще наче синюватим туманцем вкрита. А як перезріє, стає темною, коричнево-сизою.

За Аллою Коваль

1. Випиши з тексту по три слова у відповідні стовпчики.

Звуків більше, ніж букв	Букв більше, ніж звуків	Кількість звуків і букв збігається
…	…	…

2. Поясни за допомогою схем на позначення м'якості приголосних звуків і звука [й] на письмі правопис виписаних слів.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

3 Визнач лексичне значення слова **солодкий** у кожному реченні. Які з них прямі, а які — переносні?

1. На день народження бабуся спекла солодкий пиріг. 2. Сьогодні Петрику наснився солодкий сон. 3. У лисички-сестрички солодкий голос. 4. Дідусь пригостив Дмитрика солодким кавуном.

Заміни, де це можливо, слово **солодкий** близьким за значенням словом. Запиши речення, що утворилися.

Якщо не можеш упоратися із завданням самостійно, виконуй його разом з однокласником/однокласницею.

4 Обери з поданих у дужках слів ті, що найбільше підходять за змістом. Поясни свій вибір. Спиши речення.

> Увага! Слова в різних реченнях не мають повторюватися.

На виставі у лялькovому театрі було дуже весело. Ми всі голосно (*сміялися, реготали, хихотіли*). Андрійко Ґедзь так (*сміявся, реготав, хихотів*), що сусіди зробили йому зауваження. Він довго стримувався, а потім як (*засміється, зарегоче, захихоче*)! Тільки Василинка Шуляк була, як завжди, серйозною і лише зрідка тихо (*посміювалася, реготала, хихотіла*).

Порівняй свою роботу з роботами однокласників/однокласниць. Чи все у вас збігається? Поясни чому.

5 Прочитай речення. Які вони за метою висловлювання?

Чи вихована ти людина?
Як ти вдягаєшся?
Як ти поводишся з молодшими від себе?
Як ставишся до старших?
Як доводиш свою думку?

Письмово дай відповіді на запитання. Які речення для цього знадобляться?

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

6 Прочитай. Доведи, що це — текст. Визнач його тему й основну думку. Добери заголовок.

Недалеко від лісу стояла хатка. У тій хаті жив чоловік Максим із сім'єю. Було в нього четверо дітей, найстаршому хлопчикові Івасеві було десять років.

Ліс був такий гарний, навіть зимою не здавався смутним, бо проміж чорноліссям було там чимало й сосон, а вони завжди веселять око тим вічнозеленим убранням!

Недалеко від Максимової хати була одна сосонка така-то вже хороша!

Була вона не дуже велика, але й немаленька, саме мірненька та така зграбнесенька, круглесенька, зелені глиці аж сяють, а молоді пагонки, як свічечки, стремлять, прості та ясні.

Красує сосонка. Прийшла осінь смутна, прийшла зима люта, а сосонці байдуже! Сусідки її, берези та липки, стоять такі сумні та бідні, листячко з них геть облетіло, а сосонка мовби ще кращою здається поміж смутних товаришок.

Олена Пчілка

1. Прочитай уривок тексту, в якому описується сосонка.
2. Знайди слова, що відповідають на питання *яка?* і *які?*.
   - Що означають ці слова?
   - Яку роль виконують у нашому мовленні?

   Випиши їх разом із словами, з якими вони сполучаються.

   Зразок: сосонка (*яка?*) невелика.

7 Послухай текст. Визнач його тему й основну думку. Що з них відображено в заголовку? З'ясуй тип тексту.

Деркач і Кріт

Із далекого краю поверталася на північ, на нашу землю, маленька сіренька пташка — Деркач. Вона влітку виводить у нас діточок, а на зиму відлітає в Африку.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Важко летіти Деркачеві, бо маленькі в нього крила. Того він де летить, а де й пішки йде. Ось уже й північ. Іде собі й тихенько пісеньку співає про північний край, про гніздечко під кущем лози на зеленому лузі — там його мила батьківщина.

Іде собі, іде й зустрічає Крота. Сидить Кріт у норі, висунув мордочку й питає Деркача:

— Хто ти такий і куди йдеш?

— Я пташка Деркач, повертаюсь на батьківщину із теплого краю.

Розповів Деркач Кротові про свою далеку північну вітчизну й про теплу африканську землю.

— А чого ж ти не поселишся на тій землі і не живеш там завжди? — питається здивований Кріт.— Чого щороку мандруєш тисячі кілометрів? Ти ж до крові поранив ноги. Тебе скрізь підстерігає шуліка. Що примушує тебе так поневірятися? Що кличе на холодну північ?

— Батьківщина,— відповів Деркач.

За Василем Сухомлинським

- Звідки Деркач повертався на рідну землю?
- Про що розповів Деркач Кротові?
- Що здивувало Крота?
- Що кличе Деркача на холодну північ?

Підготуйся відтворити діалог між Деркачем і Кротом: знайди в тексті репліки кожного. Розіграйте цей діалог із сусідом/сусідкою по парті.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

8 Прочитай українську народну казку. Поясни, чому вона так називається.

Кому що любе

Один чоловік мав кота, гусей і курей.

Як настало літо і сонце добре припекло, гуси пішли воду шукати і зустріли курочку.

— Куди йдете, гуси?

— Шукаємо воду, бо дуже сонце гріє.

— І я йду з вами,— каже курочка.

Зустріли вони кота, а він проситься:

— І я з вами піду, добре?

— Ходи.

Ідуть, ідуть і нарешті побачили озеро. Гуси знялися й полетіли у воду. Плавають, пірнають, і так їм добре!

Курочка і кіт хотіли б залізти у воду, але бояться... Стоять на березі, дивляться. А сонце пече. Вирішили стрибнути у воду. І стрибнули... Але нараз почали тонути. Ледве вибралися на берег. Дали слово не лізти більше у воду і пішли додому.

Удома курочка скочила у купу пороху і од радості замахала крилами:

— От моя купіль! У сто раз ліпша, як вода!

А кіт шмигонув до хижі, скочив на піч, замуркотів і почав лапками митися.

— Не поміняю я теплу піч на озеро.

Відтоді гуси купаються у воді, коти миються на печі, а кури порпаються в поросі.

1. Назви́ дійових осіб казки.
2. Прочитай текст мовчки. Розподіліть ролі. Не дивлячись у текст, розіграйте діалог між гусьми, курочкою і котом.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Тлумачний словничок

Бага́тий — 1. Який має багатство, володіє великими матеріальними цінностями. 2. Розкішний, пишний, дуже гарний. 3. Великий, достатній, повний.

Броди́ти — 1. Повільно ходити без певної мети й напрямку; блукати. 2. Повільно рухатися, пересуватися.

Верболі́з — 1. Високий кущ або невелике дерево з довгими блискучими гілками і вузьким листям, що росте зазвичай у вологих місцях. 2. Зарості цієї рослини.

Ве́штатися — ходити сюди-туди, у різних напрямках, блукати, бродити де-небудь.

Відли́га — значне потепління взимку або ранньою весною, що спричиняє часткове танення снігу, льоду.

Га́ма — 1. Послідовно зростаючий або спадаючий щодо висоти ряд звуків у межах октави. 2. *перен.* Послідовний ряд яких-небудь однорідних, але відмінних одне від одного предметів, явищ.

Гора́ — 1. Значне підвищення над навколишньою місцевістю 2. Велика кількість чого-небудь, складеного в купу; багато чогось.

Гри́вна — металева прикраса у вигляді обруча, яку носили на шиї.

Гри́вня — офіційна валюта України.

Гре́бінь — 1. Довгаста пластинка із зубцями (з одного чи двох боків) для розчісування або скріплення волосся. 2. Довгастий зубчастий м'ясистий наріст на голові деяких птахів. 3. Верхній край, верхня частина, вершина чого-небудь.

Джерело́ — 1. Потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі. 2. Те, що дає початок чому-небудь, звідки постає, черпається щось;

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

основа чого-небудь. 3. Писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження.

Ди́бати — повільно і важко або невміло переставляти ноги.

Ефекти́вний — який приводить до потрібних результатів, наслідків.

Ефе́ктний — який справляє сильне враження.

Збі́жжя — рослини та зерно хлібних злаків.

Земля́ — 1. Третя від Сонця велика планета, яка обертається навколо своєї осі та навколо Сонця. 2. Верхній шар земної кори. 3. Суходіл (на відміну від водяного простору). 4. Ґрунт, який обробляється і використовується для вирощування рослин. 5. Країна, край, держава.

Зі́рка — 1. Небесне тіло у вигляді скупчення розжарених газів. 2. *перен.* Про дуже видатну, прославлену людину. 3. Геометрична фігура з гострокінцевими виступами по колу, а також предмет такої форми.

Іти́ — ступаючи ногами, пересуватися, рухатися, змінюючи місце в просторі (про людину або тварин).

Квартира́ — частина житлового будинку, що складається зазвичай з однієї або кількох кімнат, кухні, передпокою тощо.

Кватирка́ — шибка у вікні, вставлена в раму, яку можна відчиняти для провітрювання приміщення.

Ключ[1] — 1. Знаряддя для замикання та відмикання замка, засува тощо. 2. Інструмент для загвинчування або відгвинчування гайок, болтів тощо. 3. Засіб для розуміння, розгадування когось, чогось, для оволодіння чимось. 4. Знак на початку нотного рядка. 5. Ряд однорідних предметів або живих істот, які рухаються один за одним, утворюючи кут.

Ключ[2] — те саме, що джерело.

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Крисла́тий — який має розлоге гілля, розкішну крону (про дерево, кущ); гіллястий.

Кропива́ — трав'яниста рослина, стебло та листя якої густо вкриті жалкими волосками.

Ма́па — карта.

Мо́ре — 1. Частина океану — великий водний простір з гірко-солоною водою. 2. Дуже велике штучне водоймище. 3. *перен.* Поросла, вкрита чимось велика, безмежна площина. 4. *перен.* Велика кількість чогось.

Плести́ся — іти повільно, стомлено, насилу пересуваючи ноги.

По́рпатися — розгрібати, розривати що-небудь сипке, пухке тощо.

Те́рем — високий боярський або князівський будинок у вигляді башти.

Хмиз — невеликі тонкі гілки, відділені від дерева.

Цілю́щий — який має лікувальні властивості.

Ширя́ти — повільно кружляти, тримаючись у повітрі на нерухомо простягнутих крилах.

Вимовляй слова правильно

алфа́ві́т	нови́й
ара́хіс	о́лень
вира́зно	по́друга
воро́та	по́ми́лка
граблі́	портфе́ль
завда́ння	посере́дині
за́га́дка	украї́нський
кропива́	фарту́х
кульба́ба	чита́ння

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Дивосвіт природи рідного краю

Мій рідний край — частина України,
Я все люблю в своїм краю:
Його ліси, річки, долини,
Пташині співи у гаю.

Кульбаба

Калина

Дуб

Чорне море поблизу Одеси

Гора Говерла

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

Дрохва

Озеро Синевир у Карпатах

Щука

Бабак

Проєкт підручника видавництва "Ранок"

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 КЛАС. ЧАСТИНА 2

Особливості підручника:

- сучасний дизайн і доступний стиль викладу навчального матеріалу
- інтеграція навчальних предметів «Українська мова» та «Читання»
- формування ключових та предметних компетентностей
- наповнення інформацією українознавчого характеру
- оптимальна система тренувальних, творчих, пізнавальних та дослідницьких завдань

Інтерактивний електронний додаток містить:

- інтерактивні завдання до кожної теми
- теоретичний матеріал
- підсумкові роботи до кожного розділу
- навчальні відеоролики
- пазли, лабіринти, розмальовки
- логічні завдання

Інтерактивний електронний додаток до підручника доступний за QR-кодом або посиланням **rnk.com.ua/109896**

Проєкт підручника видавництва "Ранок"